T.C.

HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞÂFİÎ VE ZÂHİRÎLERİN NİKÂHLA İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLERİ VE DELİLLERİ

Sedat KILIÇ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN

HAKKARİ
2023

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

Temel İslam bilimleri anabilim dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Sedat KILIÇ** tarafından hazırlanan **Şâfiî ve Zâhirîlerin Nikâhla İlgili Farklı Görüşleri ve Delilleri** başlıklı tez, 28/08/2023 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	**Kurumu**	**İmzası**
Başkan: Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN	Hakkari Üniversitesi	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mahsum ASLAN	Hakkari Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ……Sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

28/08/2023

Sedat KILIÇ

ÖZET

ŞÂFİÎ VE ZÂHİRÎLERİN NİKÂHLA İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLERİ VE DELİLLERİ

Sedat KILIÇ
Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN
2023, 77 s.

İslam dini toplumun temelini oluşturan aileye büyük bir önemi vermiş ve ailenin belli kurallar çerçevesinde kurulması için birtakım hükümler ortaya koymuştur. Aile hukukuyla ilgili bazı hükümler mezhepler arasında farklılık gösterebilmiştir. Bu çalışmada da Şâfii ve Zâhirî mezhebinin aile hukukuyla ilgili olarak ihtilaf ettiği meseleler karşılaştırılmış ve bu mezheplerin görüşlerine dair delilleri incelenmiştir.

Bu araştırma giriş, literatür taraması, materyal ve yöntem, veri ve analizi ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı ve kapsamına değinilmiştir. Literatür taraması bölümünde bu çalışmada yararlanılan belli başlı kaynaklar ele alınmıştır. Materyal ve yöntem bölümünde bu araştırmada kullanılan materyaller ve takip edilen yönteme yer verilmiştir. Veri ve analizi bölümünde ise genel olarak nikah akdi, nişan, velîme, (düğün yemeği) nikâhta velayet, şahitlik, mehir ve tâlak gibi konularda her iki mezhebin ihtilâf ettiği meselelere yer verilmiştir. Bu iki mezhebin kendi görüşlerine dair gösterdikleri deliller ve bakış açıları incelenmiştir. Sonuç bölümnde ise bu çalışma neticesinde ulaşılan neticeler ve öneriler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Nikâh, Şâfiî mezhebi, Zâhirî mezhebi, Deliller.

ABSTRACT

DİFFERENCES AND EVİDENCES OF MARRİAGE BETWEEN SHAFİ'İ AND ZAHİRÎ SCHOOLS OF THOUGHT

Sedat KILIÇ
Master's Thesis, Department of Islamic Studies
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Bahattin ALPHAN
2023, 77 p.

The Islamic religion places great importance on the family, which forms the foundation of society, and has established certain rules for the formation of the family. Some provisions of family law may vary among different Islamic schools of thought. This study compares the differences between the Shafi'i and Zahiri schools of thought regarding family law and examines the evidence supporting their views.

This research is divided into sections, including the introduction, literature review, materials and methods, data and analysis, and conclusion. In the introduction section, the subject, significance, purpose, and scope of the research are discussed. The literature review section covers the main sources used in this study. The materials and methods section describes the materials used in the research and the methodology followed. The data and analysis section provides an overview of the issues on which these two schools of thought differ, such as the marriage contract, engagement, wedding feast (walima), custody in marriage, witnessing, dowry (mehr), and divorce (talaq). The research also examines the evidence and perspectives presented by each school regarding their respective views. In the conclusion section, the findings and recommendations resulting from this study are discussed.

Keywords: Islamic law, marriage, Shafi'i school, Zâhirî school, Evidences.

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam, O'nun sevgili Rasûlüne, pak ehl-i beytinin üzerine olsun.

Aile, insanlık tarihi boyunca toplumların en temel kurumlarından biri olmuştur. Evlilik, bireylerin bir araya gelerek aile kurmalarını ve nesillerini devam ettirmelerini sağlayan kutsal bir bağdır. Ailenin kurulmasında ve korunmasında, aile içi istikrarın sağlanmasında İslam dini önemli prensipler ortaya koymuştur. Aile içinde meydana gelebilecek sorunlar azaltılmaya ve ailenin sağlamlığını temin etmeye çalışmıştır. İslâm dini, evliliği önemli bir sözleşme olarak kabul etmiş ve bu konuda ayrıntılı hükümler içeren bir hukuk sistemini ortaya koymuştur.

Nikâhın İslâm hukuku içerisindeki önemini ve bu konuda meydana gelen ihtilâfları anlamak, toplumların güncel meselelerine yönelik çözümler üretmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı da bu noktada kendini göstermektedir. Bu araştırma, İslâm hukuku içerisinde önemli bir yer tutan nikâh konusunu ele almaktadır. Özellikle Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinde nikâh konusunda farklı görüşleri ve bu mezheplerin kendi görüşleri için ileri sürdükleri delillerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmamızın; gerek nikâhtan önce gerekse ondan sonra yapılacak iş ve işlemlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak teorik bir altyapıyı teşkil etmesini, ayrıca bu alanda yapılacak daha spesifik çalışmalara kaynak oluşturmasını temenni ediyorum.

Bu çalışmayı yapmam için beni yönlendiren ve desteklerini esirgemeyen çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin ALPHAN hocama, kendilerinden çokça istifade ettiğim, tezin tashihi konusunda emek harcayan Dr. Öğr. Üyesi Mahsum ASLAN, Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam esnasında beni manevi desteklerinden mahrum etmeyen kıymetli eşime ve her daim yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

Sedat KILIÇ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR DİZİNİ viii
1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Konusu 1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı 2
2. LİTERATÜR TARAMASI 5
2.1. Çalışmada Kullanılan Temel Kaynaklar 5
3. MATERYAL VE YÖNTEM 7
4. VERİ VE ANALİZİ 8
4.1. ŞÂFİÎ VE ZÂHİRÎ FIKHININ TARİHSEL GELİŞİMİ 8
4.1.1. Şâfiî mezhebi 8
4.1.2. Zâhirî mezhebi 11
4.1.2.1.Tarihsel gelişimi ve temel özellikleri 17
4.2.ŞÂFİÎ VE ZÂHİRÎLERİN NİKÂHLA İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLERİ VE DELİLLERİ……...20
4.2.1. Nikâh'ın Hükmü 20
4.2.2. Kadınların Evlenmelerinin Hükmü 22
4.2.3. Dörtten Fazla Kadınla Evlenme 23
4.2.4. Kölelerin Dört Kadınla Evlenmeleri 27
4.2.5. Üvey Kızla Evlenmenin Hükmü 29
4.2.6. Ehl-i Kitap Şüphesi Olanlarla Evlenme 31
4.2.7. Nişanın Bozulması ve Hediyelerin Durumuna İlişkin İhtilâf 33
4.2.8. Velîme (Düğün Yemeği) 34
4.2.9. Nikâh Akdinin Rükünlerine Dair İhtilâflar 35
4.2.9.1. Îcab-Kabul lafızlarının kullanımı 36

4.2.9.2. Evlenen kadınların (bâkire-dul) izni hususunda ihtilâf 37
4.2.9.3. Şahitlik 39
4.2.9.4. Had konusundaki ihtilâf (velî ve şahit olmadan kıyılan nikâh) 40
4.2.10. Evlenme Akdinin Mâlî Yükümlülüklerine İlişkin İhtilâflar 41
4.2.10.1. Mehir 42
4.2.10.2. Nafaka 44
4.2.11. Nikâhın Fesih Olma Sebeplerine İlişkin İhtilâflar 46
4.2.11.1. Eşlerden birinin kusurlu olması 48
4.2.11.2. İktidarsızlık sebebi ile fesih 48
4.2.11.3. Erkek ve kadında bulunan ortak ve yalnızca kadında bulunan hastalıklar……...50
4.2.12. Nikâhın Sürecine Etki Eden Diğer Görüş Ayrılıkları 51
4.2.12.1. Radâ (süt emme) 51
4.2.12.2. Îlâ 53
4.2.12.3. Zıhâr 55
4.2.13. Talâk (Boşanma) 57
4.2.13.1. Talâk lafızları hakkında ihtilâflar 57
4.2.13.2. Bid'î talâk 58
4.2.13.3. Vekâlet ile boşama 59
4.2.13.4.Talâkta kitâbet 60
4.2.13.5. Sarhoşun boşaması 62
4.2.13.6. Yeminle gerçekleşen talâk 63
4.2.13.7. Muhâlaa 64
4.2.14. Azil 65
5. SONUÇ 68
KAYNAKÇA 70
ÖZGEÇMİŞ 77

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

b.	: Bin/İbn
b.y.	: Basım yeri
c.c.	: Celle Celâluhu
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
ö.	: ölüm tarihi
nşr.	: Neşreden
r. a.	: radıyallâhu anh
s.a.s.	: sallallâhu aleyhi ve selem
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz
yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

İslam, hukuku düzenlemelerinde nikâh konusuna özel bir önem atfetmiş olup evlilik akdini en önemli ve kritik akitlerden biri olarak kabul etmiştir. Çünkü nikâh, sahih bir evlilik öncesinde haram olan bir durumun (eşlerin birlikteliği) helal kabul edilmesine götüren bir süreçtir. Bundan dolayı, fakihler, şöyle bir kural koymuştur: *"Cinsel birliktelikte esas olan haramlıktır."* Dolayısıyla evlenme hususunda önemli bir özen gösterilir. Bunun nedeni, İslam şeriatının maksatlarından önemli bir maksadın -nesebin korunmasının- (evlilikle) gerçekleştirilmesidir. Bu da açık bir durum olan evlilik akdinden asıl olan süresiz oluşudur. İşte bu durum evlilik akdinin ehemmiyetini vurgulayan başka bir husustur. Zira insan, devam ettiği sürece evlilik akdinin sonuçlarını ve gerekliklerini üstlenmesi gerekir. Kesin bilinilmektedir, evliliğin semeresi yuvanın oluşumuna bağlıdır. Yuva, bir toplumun inşasında ilk yapı taşıdır. Bu nedenle tüm toplumun istikrarı, toplumu oluşturan aile bireylerinin istikrarına bağlı olup bu durum evlilik akdinin ehemmiyetini teyit etmektedir.

Bu araştırmanın konusu, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili farklı görüşleri ve bu görüşlerine dair delilleridir. Bilindiği üzere, İslam hukuku nikâh konusunda titiz davranmıştır. Çünkü nikâh, İslâm hukukunda evlilik sözleşmesinin hukûkî bir bağlamda kurulduğu önemli bir akittir. Bu önemli konunun bazı unsurları, fıkıh mezhepleri tarafından farklı şekillerde okunmuş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Şâfiî mezhebi ile Zâhirî mezhebinin nikâh konusunda ihtilâf ettiği noktalar araştırılmış ve tercihe şayan olan görüş belirlenmeye çalışılmıştır. Şâfiî mezhebi, İslâm'ın sünnî dört büyük mezhebinden biri olarak kabul edilirken, Zâhirî mezhebi ise İslâm hukuk tarihinde adını bir ilkeden alan tek yaklaşım olan ve esas itibariyle fıkıhta re'ye ne ölçüde yer verileceği konusunda ortaya çıkan ayrışmada re'y karşıtlığının vardığı nihaî noktayı temsil eden bir mezheptir. Her iki mezhep, nikâhla ilgili hükümlerde farklı yaklaşımlar benimsemiş ve farklı delilleri kullanmıştır.

Çalışmamız, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin tarihsel süreçleri ve kurucu lideri hakkında genel bilgilerle beraber mezhebin genel ve karakteristik

özellikleri, mezheplerin kısaca usûl anlayışı ile mezhep liderlerinin kullandığı metot ve bu metotların nasıl geliştiğini ele almaktadır.

Araştırmamız daha sonra Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili farklı görüşleri ve bu görüşlere ait delilleri incelemektedir. Çalışmamız, her iki mezhepte, nikâh hükümleri ve uygulamalarının temellendirilmesinde hangi delillerin kullanıldığını; Kur'an, sünnet, icmâ ve kıyas gibi temel delillerin bu iki mezhep arasında nasıl yorumlandığı ve kullanıldığını ele alınmaktadır. Şâfiî mezhebi ve Zâhirî mezhebinin, nikâhla ilgili delilleri nasıl yorumladıkları ve hangi argümanları sunduklarını incelemektedir. Ayrıca mezheplerin nikâh akdi konusundaki farklı görüşleri ile birlikte her iki mezhep arasında nikâhın geçerlilik şartları, mehir miktarı, şahitlik şartları ve boşanma süreci gibi konularda farklılıklar olup olmadığını, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili farklı hükümlerini ve uygulamalarını karşılaştırmalı olarak analiz ederek bu mezhepler arasındaki ihtilâfların derinlemesine anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Nikâh, İslâm toplumunda aile kurumunun temel unsuru olması sebebiyle toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı aşikârdır. Evlilik, İslâm'ın teşvik ettiği bir akit olarak kabul edilir ve Müslüman bireylerin dini sorumluluklarını yerine getirmelerinin bir parçasıdır. Nikâhın hukûkî boyutları ise mezheplere göre farklılıklar gösterebilir. Şafiî ve Zâhirî mezhepleri, nikâh hükümleri ve delilleri konusunda kendi özgün yaklaşımlarını benimsemiştir. Bu nedenle, bu mezhepler arasındaki farklılıkların anlaşılması, İslâm toplumunda nikâhla ilgili sorunların çözümünde rehberlik edilmesi umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Aile kurumunun öneminden dolayı tüm hukuk sistemleri ailenin kuruluşunu ayrıntılarıyla düzenlemiştir. İslam dini de aileye çok önem vermiş bu müessesenin inşası ve devamı için en doğru, güvenilir ve yüce hükümler koymuştur. Nikâhın ibadet olma özelliğinin ağır bastığını düşünen fakihler, bu konuya eserlerinde ibadet konularından hemen sonra yer vermişlerdir. Nikâhın sıradan bir akit olmadığının altının çizildiği bu durum nikâha yani aileye verilen önemi göstermektedir.

Nikâh, İslâm toplumun ve aile kurumunun temel taşı olup Müslüman bireylerin evlilik hayatlarında karşılaşacakları hukûkî sorunların çözümünde büyük bir rol oynamaktadır. Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukukundaki ihtilâfları ve görüşlerine dair delillerini inceleyen bu araştırma, İslâm hukukunun farklı yorumlarının ve mezhepler arasındaki farklılıkların anlaşılması açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukukundaki farklı görüşlerinin öğrenilmesi hem akademik hem de pratik hayatta çeşitli faydalar sağlayacağı umulmaktadır.

İslâm hukuku, kaynak olarak Kur'an, sünnet, icmâ ve kıyas gibi temel delillere dayanır. Mezhepler, bu kaynaklardan hareketle İslâm hukukunu yorumlama ve hükümler çıkarma konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Şâfiî ve Zâhirî mezhepleri, İslâm hukukunda önemli bir yere sahip olup kendilerine özgü hukûkî prensipleri ve yöntemleri benimsemiştir. Bu nedenle, bu mezhepler arasındaki farklı görüşlerin incelenmesi, İslâm hukukunun zenginliğini anlamak ve farklı yorumların çeşitliliğine ilişkin bir perspektif sunmak açısından büyük önem taşır.

İslâm toplumunda nikâhla ilgili hukûkî sorunlar sıklıkla ortaya çıkmakta ve çözüm bulunması gereken konular haline gelmektedir. Boşanma, mîrâs, nafaka gibi konular, evlilik birliği içerisinde ortaya çıkabilecek sorunlardır. Bu konulardaki hukûkî çözümler mezheplere göre farklılık göstermektedir. Bu noktada, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili görüşleri ve ortaya koydukları delilleri hakkında bir araştırma yapmak, hukûkî sorunlara çözüm bulmak için önemli bir rehberlik kaynağı sağlaması açısından önemlidir. Araştırmanın bulguları; araştırmacılar, fıkıh âlimleri ve diğer ilgili kişiler için bir başvuru kaynağı olabilecek nitelikte olması ve evlilik ile alakalı uyuşmazlıkların adâletli bir şekilde çözülmesine yardımcı olması umulmaktadır.

Bu araştırma Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukuku meselelerindeki farklı görüşlerni ve görüşlerine dair delillerini genel hatlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Nikâh, İslâm toplumunda evlilik kurumunun hukûkî bir bağlamda kurulduğu bir sözleşme olarak kabul edilir. Fıkhî mezhepler, nikâhla ilgili hükümleri ve yorumları konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Bu

çalışmanın temel amacı, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili görüşlerini ve bunlara dayanak olan delillerini kapsamlı bir şekilde araştırarak, bu iki mezhep arasındaki ihtilâflı konuları tespit etmektir. Araştırmanın hedeflerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Bu çalışma, iki mezhebe göre nikâhın temel şartlarının neler olduğunu, Şâfiî mezhebinin nikâh akdi için hangi delilleri kullandığını, bu mezhepte özel nikâh türleri veya farklı yorumların olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Zâhirî mezhebinin aile hukuku meseleleriyle ilgili görüşlerini, bu görüşlerine dair delillerini, Zâhirî mezhebinin nikâhla ilgili temel prensiplerini ve farklı yaklaşımlarını araştırmayı amaçlamaktadır.
2. Bu araştırma Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukuku konusundaki görüşleri inceleyerek bu iki mezhebin hangi konularda ihtilâf ettiklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Örneğin mehir, şahitlik veya boşanma gibi belirli konularda bu iki mezhep arasında ihtilâfın olup olmadığı incelenerek bu iki mezhebin nikâhla ilgili farklı yaklaşımların ortaya konulması amaçlanmaktadır.
3. Bu çalışma, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili olarak kullandıkları delilleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Her iki mezhebin nikâh hükümleri ve uygulamaları için hangi delillere dayandıklarını; Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas gibi temel delillerin bu iki mezhep arasında nasıl yorumlandığı ve kullanıldığını incelemeyi amaçlamaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Çalışmada Kullanılan Temel Kaynaklar

Çalışmamızda Şâfiî mezhebinin aile hukukuyla ilgili meselelerini incelerken yararlandığımız belli başlı kaynaklar; eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) *"kavl-i cedîd"* diye bilinen içtihatlarını kapsayan ve ilk zamanlarda her bölümü bir kitap olarak kabul edildiği için *"kütübü'ş-Şâfiî"* diye bilinen *"el-Üm"* eseri ile Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *"Minhâcü't-tâlibîn"* eseri olmuştur. Zâhirî mezhebinin görüşlerini incelerken başvurulan belli başlı kaynaklar ise Zâhirî mezhebinin en büyük savunucusu kabul edilen İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) kaleminden çıkan ve Zahirî mezhebinin usûl, furû ve akâid ile ilgili görüşlerini delileri ile birlikte zikrederek günümüze taşıyan *"el-Muhallâ"* eseridir.

Yukarıda zikredilen eserlerin yanı sıra *"Minhâcü't-tâlibîn"* eserine yazılan şerhlere de başvurulmuştur. Ayrıca konuyla ilgili akademik çalışmalar ve modern kaynaklar da incelenerek güncel görüşlerden istifade edilmiştir.

Çalışmada istifade edilen belli başlı kaynakları genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. eş-Şâfiî, (ö. 204/820) *"el-Üm"*,
2. Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, (ö. 370/981)*Ahkâmü'l-Kur'ân*
3. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, (ö. 456/1064) *"el-Muhallâ bi'l-âsâr"*, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*,
4. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, (458/1066) *Menâkıbu'ş-Şafii*
5. İmamü'l haremeyn el-Cüveyni, (478/1085) *Nihayetü'l matlab fi dirayeti'l-Mezheb,*
6. Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Razi, (ö. 606/1210) *Menâkıbu'l-İmâm eş-Şâfiî,*
7. Nevevî, (ö. 676/1277) *"Minhâcü't-tâlibîn"*,
8. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, (ö. 671/1273) *el-Câmi' li ahkâmü'l-Kur'ân,*

9. Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, (ö. 683/1284) *el-İḫtiyâr li ta'lîli'l-Muḫtâr*,
10. İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib el-Efrîkî el-Mısrî, (ö. 711/1311) *Lisânu'l-'Arab,*
11. Heytemî (ö. 974/1567), *"Tuhfetü'l-muhtâc"*,
12. Şirbînî (ö. 977/1570), *"Muğni'l-Muhtâc"*,
13. Remlî (ö. 1004/1596), *"Nihâyetü'l-muhtâc"*,
14. Dimyâtî (1302/1885),*"İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn"*,
15. Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin (1392/1972), *"Ahvalı şahsiyye"*,
16. Mustafa el-Hin, *"el-Fıkhü'l-Menheci"*,
17. Saffet Köse, *"İslâm Hukuku El Kitabı"*,
18. Mehmet Selim Aslan, *"İslâm Aile Hukuku"*,
19. Mehmet Erdoğan *"Fıkıh ve Hukuk Terimleri"*,
20. DİA Maddeleri,
21. Konuyla İlgili Akademik Çalışmalar.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmamız öncelikle verileri toplama, gözlem yapma, incelemede bulunma ve doküman analizi yapma gibi teknik analizleri kapsayan nitel bir araştırma yöntemine dayanır. Çalışmamız için kullandığımız yöntemlerin başında anlama, izah etme ve tanımlama yöntemi gelmektedir. Bu metot kaynakların kapsamlı bir literatür taramasını içermektedir. İlgili literatür, nikâhın genel İslâm hukuku içindeki yeri, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin hukûkî yaklaşımları, diğer mezheplerle karşılaştırmalar ve benzer konuları kapsayan çalışmaları içermektedir. Bu literatür taraması, araştırmanın arka planını oluşturacak, mevcut bilgileri derlemeyi sağlayacak ve araştırmanın temel sorularına ışık tutacak şekilde yapılmaktadır. Araştırmanın temel bir bileşeni, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin nikâhla ilgili görüşlerini ve delillerini karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmektir. Ayrıca bu çalışma *"mukayeseli inceleme"* yöntemine göre çalışılmıştır. Bu nedenle İslam hukukçularının görüşleri mukayeseli bir şekilde incelendiğinde, konu daha iyi anlaşılacaktır. İşlenecek kavramların okuyucuya daha iyi aktarılması adına evvela Arapça sözlüklerdeki anlamları tespit edilmeye gayret edilmiş, sonrasında hem fıkhî alanda yazılmış sözlüklerden hem de klasik eserlerden anlamları verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın son aşamasında, elde edilen veriler analitik ve teorik çerçeve içinde değerlendirilmektedir. Nitel veri analizi yöntemleri, kaynak analizi ve karşılaştırmalı analiz gibi teknikler kullanılmaktadır. Bu analizler, Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukuku meseleleriyle ilgili görüşleri ve delillerinin ayrıntılı bir açıklamasını sağlayacak, ortak eğilimleri ve ihtilâfları belirleyecek ve genel bir anlayış ve yorum sunacaktır.

4. VERİ VE ANALİZİ

4.1. Şâfiî Ve Zâhirî Fıkhının Tarihsel Gelişimi

4.1.1. Şâfiî Mezhebi

Kuşkusuz mezhebin kurucusu İmam Şafiî'dir. İmâm Şâfiî (ö. 204/820), 150/767'de Gazze şehrinde dünyaya gelmiş olup 204/820'de Kahire'de vefat etmiştir. İslâm dünyasında fıkıh alanında önemli bir şahsiyet olarak kabul edilip Şâfiî mezhebinin kurucusu olarak bilinmektedir.[1] Zekî bir öğrenci olarak tanınan Şâfiî, genç yaşta ilim tahsil etmek için Gazze'den ayrılmış ve Medine'ye gitmiştir. Burada İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) öğrencisi olmuş ve Mâlikî fıkhıyla ilgili derin bir bilgi edinmiştir.[2]

Şâfiî, daha sonra ilim tahsili için Irak'a gitmiş ve Bağdat'ta Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) öğrencisi olmuştur. Şeybânî, Hanefî fıkhının önde gelen bir temsilcisiydi ve Şâfiî, ondan Hanefî fıkhıyla ilgili bilgiler edindi.[3]

İmâm Şâfiî'nin en önemli eserlerinden biri *"er-Risâle"* adlı eseridir. Bu eserinde fıkıh ilkelerini sistematik bir şekilde ortaya koymuş ve kendi mezhebi olan Şâfiî mezhebinin temellerini atmıştır.[4] Şâfiî'nin öğrencileri arasında, İshâk b. Râheveyh, (ö. 233/848) Müzenî (ö. 264/878.) ve Ahmed b.Hânbel (ö. 290/903) gibi önemli İslâm âlimleri yer almaktadır.[5] İmâm Şâfiî, İslâm dünyasında önemli bir İslâm âlimi ve fıkıh otoritesi olarak tanınan bir kişidir. Hayatı boyunca ilim tahsili, derin düşünce ve fıkıh bilgisiyle kendini kanıtlamış ve Şâfiî mezhebinin kurucusu olmuştur. Eserleri ve öğrencileri aracılığıyla mirası uzun süre devam etmiş ve İslâm dünyasında etkisini sürdürmüştür.[6]

Şâfiî mezhebinin tarihsel sürecini şöyle açıklamak mümkündür:

---

[1] Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Razi, *Menâkıbu'l-İmâm eş-Şâfiî* (Kahire: Mektebetü'l Küllîyati'l-Ezheriyye, 1986), 2.
[2] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, *Menâkıbu'ş-Şafii* (Kahire: Darü-l el türas, 1971), 7; Bilal Aybakan, "Şâfiî mezhebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 38/233-247.
[3] Ebû Zehrâ Muhammed, *İmâm Şâfiî* çev. Osman Keskioğlu (Ankara: DİB, 1969), 23.
[4] Ebû Zehrâ Muhammed, *İmâm Şâfiî* çev. Osman Keskioğlu (Ankara: DİB, 1969), 23.
[5] Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.
[6] Beyhaki, *Menâkıbu'ş-Şafii*, 9; Mahmoud Amin Mohammed Abbasi, *Günümüz Mali İşlemlerinin Şafii Mezhebindeki Hükümleri* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

- **Mezhebin Kuruluşu (h. 195-204)**

Şâfiî mezhebinin kuruluş aşaması iki temel dönemi ihtiva etmektedir. Bunlardan biri, 195-199/810-814 yılları arasında Irak'ta ikamet ettiği dönemde hocası Malik b. Enes'in usûl ve fürûundan bağımsız olarak bizzat kendi görüşlerini ortaya koyduğu *"mezheb-i kadîmidir."* İkincisi ise, 199- 204/814-819 seneleri arasında Mısır'da ikamet ettiği süre zarfında bazı kadîm görüşlerinden vazgeçip tashihte bulunduğu *"mezheb-i cedîdidir."*[7]

- **Mezhebin Nakil Dönemi (h. 204-270)**

Şâfiî mezhebinde nakil dönemi, İmam Şâfiî'nin vefat ettiği 204/819 yılı ile başlamakta olup öğrencilerinden olan Rebî' b. Süleymân el-Murâdî'nin vefat ettiği 270/883 yılına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır.[8]

Mezhebin nakil dönemi, İmam Şâfiî'nin Mısır'da yetiştirmiş olduğu Buveytî (ö. 231/846), Müzenî (ö. 264/878), Yûnus b. Abdüla'lâ es-Sadefî (ö. 215/830), Rebî' b. Süleyman el-Murâdî (ö. 270/884) başta olmak üzere ilk dönem talebeleri, birçok fakihe ders vererek mezhebin gelişip aktarılmasında rol aldıkları dönemdir.[9]

- **Mezhebin İstikrar Dönemi (h.270-505)**

Şâfiî mezhebinin istikrar dönemi ise, Rebî' b. Süleymân el-Murâdî'nin vefat tarihi olan 270/883 yılından sonra başlayıp Gazzâlî'nin vefat tarihi olan 505/1111 yılına kadar devam eden süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte Şâfiî fakihleri kaleme aldıkları eserlerin sayısının fazla olması ve bu fakihlerin farklı bölgelere dağılması neticesinde mezhepteki konuların aktarımında bazı farklılıkların ortaya çıkması gibi nedenlerden dolayı Irak ve Horasan'daki fakihlerde hükümleri istinbât ve tahric etme açısından anlayış farklılığı meydana

[7] Ebû Nasr Tâcuddîn Abdulvehhâb b. 'Alî es-Sübkî, *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, thk. Mahmûd M. et-Tanâhî (Hicr: b.y., 1413/1993), 8/306; Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Menâkıbu'l-İmâm eş-Şâfiî* (Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî, 1992), 71-74; Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.

[88] Beyhaki, *Menâkıbu'ş-Şafii*, 236-237; İbrahim Sizgen, "Şâfi'î Mezhebinin Teşekkül Evreleri", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018), 126-144.

[9] Sübkî, *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, 8/309; Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.

gelmiştir. Bunun neticesinde de *"Tarîkatu'l-Irâkiyyîn"* ve *"Tarîkatu'l-Horasâniyyîn"* adlarında iki önemli Şâfiî ekolü gelişmiştir.[10]

- **Mezhebin Tahrîr ve Tenkîh Dönemi (h. 505-1004)**

Mezhebin dördüncü dönemi ise tahrir ve tenkih dönemidir. Bu dönem, Gazzâli'nin vefat tarihi olan 505/1111 yılı ile Şemsüddîn er-Remlî'nin vefat tarihi olan 1004/1595 yılına kadar devam eden dönemdir. Bu dönemde Şâfiî mezhebi iki tenkih evresinden geçmiştir. Şâfiî mezhebi içerisinde yer alan şâz (الشاذ) ve *"muhtelefun fih"* (مختلف فيه) bazındaki görüşlerin fazla olması gibi nedenlerden dolayı fakihler tarafından fetvâ verme eylemi giderek zor bir hal almıştır.[11] Bu durumun neticesinde başta Râfiî el-Kazvînî (ö. 623/1226) ve halefi olan Nevevî (ö. 676/1277), kendilerinden önceki fukahânın görüşlerini olanca çabalarıyla tetkik ederek mezhebi daha sistemli bir halde dizayn etme anlamına gelen tenkih işlemini yürütmüşlerdir.[12] Aynı şekilde İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) ve Şemsüddîn er-Remlî de (ö. 1004/1596) mezhebi ikinci defa tenkih etmişlerdir. Zira Râfiî ve Nevevî'nin değinmediği meselelerde ya da her ikisinin ihtilâf ettiği meselelerde tercihe daha şayan olabilecek görüşü seçmekte gerekli bilgi birikimine sahip olmayan avam halk sıkıntıya düşmekteydi. Bu uğurda Heytemî ve Remlî, sadece Râfiî ve Nevevî'nin görüşlerini süzgeçten geçirerek hangi görüşün mezhepte mutemet ve fetvada asıl olacağını belirttikleri ikinci tenkih sürecini ortaya koymuşlardır. Bu iki önemli âlime Hatîb eş-Şirbînî'yi (ö. 977/1570) eklemek mümkünse de o, bu ikisi kadar etki göstermemiştir.[13]

Günümüzde ise en yoğun Şâfiî mezhebi mensupları Endonezya ve Malezya'da bulunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan ve Türkiye'nin doğu ve

[10] Sübkî, *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, 8/309; İshak Emin Aktepe, "İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1 (30 Haziran 2008), 235-238; Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233; Taha Nas, *İmâm Şâfiî'ye Göre Sahabe Kavlinin Kaynak Değeri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 1-9.

[11] Saffet Köse,*"İslam Hukuku El Kitabı"*, (Ankara: Grafiker yayınları, 2019), 74-80; Aktepe, "İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1, 235-238; Ramazan Doğanay, *Hadis Usulü Açısından Şeybâni İle Şâfiî'nin Mukayesesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 81-98.

[12] İbn Kesîr, *Menâkıbu'l-İmâm eş-Şâfiî*, 77-79 ; Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin Razi, *Menâkıbu'l-İmâm eş-Şâfiî* (Kahire: Mektebetü'l Küllîyati'l-Ezheriyye, 1986), 24-29.

[13] Mahsum Aslan, *Şâfiîler'de Mezhep İçi İhtilâf,* Nizamiye Akademi Yayınları, 2022, 24; Köse, *"İslam Hukuku El Kitabı"*, 79-80; Aybakan, "Şâfiî mezhebi", 38/233-247.

güneydoğu kesimleri ile İran'ın batı kesimleri, Kuzey Irak ve Suriye üzerinden Ürdün'e kadar ve Yemen'in özellikle Hadramut bölgesinde yoğun bir Şâfiî mensubu mevcuttur. Mısır ve diğer bazı Doğu ve Orta Afrika ülkeleri yanında Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında önemli oranda Şâfiî mezhebi mensuplarının varlığından söz edilebilir.[14]

Şâfiî mezhebinde hüküm çıkarma kaynaklarını kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

1. Kitap ve Sünnet; fıkhî bir meseleye ait bir hüküm için öncelikli olarak Kur'an ve Sünnet'e müracaat edilir. Âhad hadislerle amel etme konusunda, Hânefîler ve Mâlikîler'den daha müsamahakâr davrandıklarından, bu tür rivâyetlerle büyük ölçüde amel etmişlerdir.[15]
2. İcmâ; Kitap ve Sünnet delillerinden hüküm çıkarılmadığında İcmâ deliline başvurulur.[16]
3. Sahabî Kavli; İcmâ delilinden sonra hüküm çıkarımında bulunmak için sahabî sözlerine başvurulur. Bu konuda öncelikli olarak sahabenin ittifak ettiklerine daha sonra farklı görüşlerine başvurulur.[17]
4. İçtihat ve Kıyas; İmam Şâfiî kıyas delilini içtihat manasında kullanarak, Hânefî mezhebinin kullandığı kadar kullanmamıştır.[18]
5. Örf ve âdet; Şâfiî mezhebi, meselelerde hüküm çıkarmak için toplum içinde mevcut olan örf ve adetleri nazar-ı itibara almıştır.[19]

4.1.2. Zâhirî Mezhebi

Mezhebin Kurucusu Dâvûd b. Ali ez-Zâhirî (ö. 270/884), İsfahanlı bir aileye mensup olup Kûfe'de doğmuştur. Doğum tarihi, kaynaklarda 200/815 veya 202/817 olarak verilmektedir. İlim tahsili için Basra ve Bağdat'a gitmiştir. Bu şehirlerdeki önemli âlimlerden dersler almıştır, özellikle Ebû Sevr el-Kelbî, (ö. 240/854) Süleyman b. Harb, (ö. 224/849) Amr b. Merzûk, (ö. 224/839) Ka'nebî (ö. 221/836) Muhammed b. Kesîr el-Abdî, (ö. 240/832) ve Müsedded b. Müserhed

[14]Aybakan, "Şâfiî mezhebi", 38/233-247; Köse, *"İslam Hukuku El Kitabı"*, 79-80.
[15] Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *"er-Risâle*," thk. Ahmet Muhammed Şakir (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1939), 369-401.
[16] eş-Şâfiî, *"er-Risâle",* 471-476.
[17] eş-Şâfiî, *"er-Risâle",* 380-401.
[18] eş-Şâfiî, *"er-Risâle",* 476-487.
[19] Aybakan, "Şâfiî", 38/223-233.

(ö. 228/843) gibi isimlerin derslerine katılmıştır. Daha sonra tahsilini tamamlamak ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Nîsâbur'a gitmiştir. Burada dersler alıp öğretim faaliyetlerinde bulunmuş ve sonrasında Bağdat'a dönmüştür.[20]

Dâvûd ez-Zâhirî'nin fıkıh alanında engin bilgiye sahip olmasında Şâfiî fakihlerinden olan Ebû Sevr el-Kelbî'nin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir.[21] Kelbî'nin etkisiyle Hanefî Mezhebini reddetmiş ve Şâfiî mezhebini benimsemiştir. Daha sonra Dâvûd, hocası İbn Râhûye'nin (ö. 238/853) de etkisiyle bağımsız bir içtihat yönüne yönelmiş ve Zâhirîyye mezhebini kurmuştur.[22] Dâvûd, mantık ve cedel konularında da yetenekli bir kişiydi ve hocası İbn Râhûye ile serbestçe tartışabilen tek talebesi olarak tanınıyordu. Birçok hadis bilmesine rağmen sadece oğlu Muhammed b. Dâvûd, (ö. 297/910) Zekeriyyâ es-Sâcî, (ö. 307/920) Yûsuf b. Ya'kub ed-Dâvûdî, (ö. 285/832) ve Abbas b. Ahmed el-Müzekkir (ö. 297/896) aracılığıyla az sayıda hadis rivâyet etmiştir. Ramazan 270/884'te Bağdat'ta vefat etmiş ve Şûnîziyye Mezarlığı'na defnedilmiştir.[23]

Kuşkusuz Zâhirî mezhebinin gelişmesine büyük katkı sağlayan ve önemli bir İslâm bilgini olarak bilinen İbn Hazm'dır. İbn Hazm (ö. 456/1064), doğduğu şehir olan Kurtuba'da, yaşamış bir İslâm bilginidir. 384/994 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Ailesi Endülüs aristokrasisine mensuptur. İbn Hazm'ın babası Ahmed b. Said, (ö. 424/1100) II. Hakem el-Müstansır'ın ölümünden sonra II. Hişam'ın hâcibi ve veziri olarak görev yapmıştır. İbn Hazm, aristokrat bir çevrede büyümüş ve müreffeh bir hayat sürmüştür.[24] İbn Hazm'ın En ünlü eseri

[20] Nûreddîn Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994); Zehra Betül Ustaoğlu, "Zâhirî Selefî Din Yorumu Sempozyum Tanıtımı", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 54/54 (15 Haziran 2018), 177-182; H. Yunus Apaydın, "Zâhiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/93-100.
44/93-100; Ali Parlak, "Zâhirî Te'vil Geleneği ve Dil Tasavvuru", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 13/2 (01 Haziran 2013), 74-134.

[21] Eyüp Öztürk, "İslam Hukukuna Göre Hırsızlık: Zâhirî mezhebi Örneği", *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 10 (31 Ekim 2022), 11-13.

[22] Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

[23] Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", 9/49-50.

[24] H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/58-61; Şahabettin Ergüven, "Zahiriliğin Büyük İmamı İbn Hazm: Hayatı ve Eserleri", *İslâmî İlimler Dergisi* III/1, Fıkıh sayısı (2008), 175-198.

"el-Fasl fi'l-Milal ven-N'ihal" adlı eseridir. Bu eserinde farklı mezhepleri ve inançları ele almış ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmiştir.[25]

İbn Hazm, Endülüs'ün son Emevî halifesi olan III. Hişam'ın hükümdarlığının sona ermesiyle birlikte zorlu bir süreç yaşamıştır. Berberîler'in hâkimiyeti altına giren Endülüs'te siyasi istikrarsızlık artmış ve İbn Hazm da çeşitli olaylardan etkilenmiştir. Tutuklanmış, hapsedilmiş ve sürgüne gönderilmiştir. Ancak yaşadığı bu zorluklara rağmen İbn Hazm, ilmi çalışmalarına devam etmiş ve eserlerini kaleme almaya devam etmiştir.[26]

İbn Hazm'ın fikirleri, döneminde tartışmalara yol açmış ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bazıları onu aşırılıkla suçlarken, diğerleri ise onun düşüncelerini benimsemiştir. İbn Hazm'ın fikirleri ve eserleri, İslâm düşünce tarihinde önemli bir yer tutmuş ve sonraki birçok düşünür üzerinde etkili olmuştur.[27]

İbn Hazm, 456/1064 yılında Kurtub'da vefat etmiştir. Eserleri ve düşünceleri, İslâm düşünce geleneğinde önemli bir miras olarak kalmıştır. Onun eleştirel yaklaşımı, özgün düşünceleri ve yerinde analizleri, İslâm felsefesi ve hukukunun gelişimine katkıda bulunmuştur. İbn Hazm'ın mirası, Endülüs İslâm düşüncesinin zengin ve çeşitli bir parçası olarak değerlendirilmiştir.[28]

İbn Hazm, çağdaşları arasında birçok kişiyle ilmî tartışmalara girmiştir. İbn Hazm, kendi eserlerinde isim vermeden bu tartışmalara atıfta bulunduğunu belirtir. Örneğin, Mâlikî fıkıhçısı Ebü'l-Velîd el-Bâcî (ö. 474/1081) ile fıkıh usulü üzerine, Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045) ile kıraat konusunda tartışmaları olduğu bilinmektedir. İbn Hazm'ın Müslümanlarla tartışmalarında genellikle naslara, gayri Müslimlerle tartışmalarında ise aklî delillere başvurduğu bilinmektedir.[29]

---

[25] Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52; Ergüven, "Zahiriliğin Büyük İmamı İbn Hazm", 175-198.
[26] Abdulmuttalip Arpa, "Zâhirilik ve Mecâz: İbn Hazm Örneği", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/25 (15 Haziran 2012), 43-67.
[27] Abdulfettah Ebû Gudde, *İslam'da Tartışma Âdâbı çev: Hasan Sönmez Mergen* (Ankara: Takdim Yayınlaı, 2020), 71-74.
[28] H. Yunus Apaydın, "Kurtubalı Zâhir Fakih İbn Hazm'ın Şer'î Hükümleri Tasnifi: Merâtibu'ş-şerîa", *İstem* 14 (01 Aralık 2009), 107-119.
[29] Ebû Gudde, *İslam'da Tartışma Âdâbı*, 71-74.

İbn Hazm, kendi dönemindeki âlimlere eleştirilerde bulunmuş ve önceki âlimleri de tenkit etmiştir. Ona göre, önceki âlimler sevilmesi gereken kişilerdir, ancak gerçek ilim onlardan daha değerli ve üstündür. Bazıları, İbn Hazm'ın eleştirilerinin aşırı ve sert olduğunu, hatta bazen hakarete varan ifadeler kullandığını belirtirler. Bu durum, birçok âlimin ondan ve eserlerinden uzak durmasına, yöneticilerden baskı görmesine ve bazı kitaplarının yakılmasına sebep olmuştur. İbn Hazm, eleştirilere karşı kendisini savunurken, tenkit edenlerin eserlerini okumadan ve anlamadan eleştirdiğini savunur. [30]

İbn Hazm'ın fikirleri ve tartışmaları, Zâhirî düşüncesinin Endülüs'teki yayılmasına da büyük katkı sağlamıştır. Zâhirîliği benimseyen veya en azından ona meyilli olan başka âlimler de bulunmaktadır. İbn Hazm, Zâhirî mezhebini sistemleştirmiş ve özellikle kıyası reddederek re'y içtihadının alanını tamamen kapatmıştır.[31]

Zâhirî mezhebinin amelî konulardaki temel yaklaşımını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. İslâm Hukukunun kaynağı Kitap ve sünnette bulunan nasların zâhirî mânalarından ibarettir. Her bir sahâbenin ayrı ayrı görüşleri kaynak sayılmasa da sahâbenin icmâ veya ortak düşüncesi nasların mâna ve mefhumunu ortaya koyduğu için delildir. [32]

2. *Kıyas, ta'lîl, Re'y, istihsan ve Mesâlih-i Mürsele:* Bu deliller kesinlikle hüccet olamaz. Çünkü bu delillerde şahsî görüş mevcuttur. Allah'ın (c.c.) son olarak indirdiği İslâm dininde şahsî görüşe yer yoktur. Çünkü bu delillerden farklı görüş ve hükümler ile birlikte ihtilâflar ortaya çıkar. Allah'ın (c.c.) dini ise değişken ve farklı olmayıp tektir.[33]

---

[30] Ebû Gudde, *İslam'da Tartışma Âdâbı*, 73-76.
[31] Ergüven, "Zahiriliğin Büyük İmamı İbn Hazm", 175-198.
[32] Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* , (Lübnan: Daru'l kütübü-l ilmiyye, 2010),1/6-10; Ergüven, "Zahiriliğin Büyük İmamı İbn Hazm", 175-198; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[33] Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, (Beyrut: Daru'l afâk'ül cedide, 2008), 7/53-60; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/10; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

3. *Delîlü'l-hitâb:* İbn Hazm, bazı usulcülerin sıfat, sayı, zaman gibi kayıtlara bağlanan bir hükümde bu kayıtların gerçekleşmemesi durumunda karşıt bir hükmün geçerli olduğunu ileri sürmelerini yanlış bulur.[34]

4. *Sahâbe Kâvlî*: İbn Hazm, Sahâbenin övgüye layık olduğunu kabul etmekle birlikte, onları taklit etmeyi câiz görmez. Ona göre, taklit birinin söylediği sözü kabul etmek ve ona delil olmaksızın inanmak anlamına gelir.[35]

5. *Şer'u men kablenâ:* İbn Hazm, önceki şeriatlarla hüküm verme ilkesini kabul etmez, ancak önceki şeriatlarda bulunan bir hükümle Müslümanları muhatap tutmayı mümkün görür.[36]

6. *Taklit:* İbn Hazm, taklidin haram olduğunu savunur. Ona göre, taklit birinin sözünü kabul etmek ve ona delil olmaksızın inanmaktır. Sahâbe dâhil hiç kimsenin taklit edilemeyeceğini savunur ve taklidin dinde yeri olmadığını ileri sürer.[37]

Bu şekilde İbn Hazm, kıyas, ta'lîl, sahâbe kavli, önceki şeriatlarla hüküm verme ve taklit gibi konularda farklı düşünceleri temsil eden farklı usulcülerin görüşlerine katılmamaktadır.[38]

İbn Hazm'a göre kelamın emir, talep, haber ve soru olmak üzere dört kısmı vardır. Nesih sadece emir kısmında söz konusu olabilir. Nesih, emrolunan şeye (fiile) değil emre yöneliktir.[39]

İbn Hazm, göre nesih ancak şu dört yöntemle bilinebilir: kat'î icmâ, nesh eden bir nassın tarihinin sonra olduğunu bilmek, üçüncü bir nassın nesh olunan nassı belirtmesiyle veya çelişik gibi görünen iki nassın iki durum hakkında olduğu ile İbn Hazm'a göre Kur'an ile Sünnet arasında çelişki veya ihtilâf olamaz.

---

[34] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 7/2-20; Ergüven, "Zahiriliğin Büyük İmamı İbn Hazm", 175-198; Özüdoğru, "Kemaleddin İbnü'l-Hümâm'ın Rivayetlerin İsnadına Yönelik Değerlendirmeleri", 125-155.

[35] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 4/147-151; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/10; Fikret Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2007), 89-104.

[36] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 5/160-170; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

[37] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 6/120-130; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/6; Parlak, "Zâhirî Te'vil Geleneği ve Dil Tasavvuru", 192.

[38] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/12; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

[39] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 3/2-45; Hüsamettin Kaya - Mehmet Bilen, "Zahirî mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta'dil Meseleleri", *Artuklu Akademi* 10/1 (26 Haziran 2023), 63.

Mümkün olduğu sürece her iki nassa da uyulmalı, mümkün değilse daha fazla yükümlülük ve ayrıntı içeren nas tercih edilmelidir.[40]

İbn Hazm'a göre icmâ, *"sahih ve şüphesiz icmâ"* bir icmâ olduğu takdirde kabul edilebilir. Bu ifadesiyle, *(sahih ve şüphesiz icmâ)* Müslümanların zaman içinde belirli konularda hemfikir olduğunu ve bu konuda hiçbir şüphe ve tereddüt bulunmadığını ifade eder. Bu tür bir icmâ kesinlik taşır ve toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.[41] Bu ifade, özellikle İslâm hukukunun kaynaklarından biri olan icmâ kavramını vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.[42] İbn Hazm'a göre İslâm hukukunun oluşturulmasında Kur'an, sünnet: *Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sözleri ve fîlleri* esas kaynaklar olarak alınmalıdır. İbn Hazm'a göre İcmâ ise yukardaki ifadeyle *(sahih ve şüphesiz icmâ)* toplumun belirli bir konuda ortak görüşe ulaşmasının sağlayan bir ilkedir.[43]

İbn Hazm, müçtehitlerin Allah katında hata veya isabet ettiklerini belirtir. Allah katında hak olan içtihatların yanında, hata veya isabeti bilinmeyen müçtehitler de bulunur. O, insanlar açısından bakıldığında ise kesin delil bulunması durumunda hükmün Allah katında hak olduğunu kabul etmek gerektiğini söyler. İbn Hazm, kıyas, delîlü'l-hitâb, sahâbî sözü veya Medine ehlinin ameline dayananların hatalı olduğunu belirtir, ancak bazı durumlarda bunları mâzur kabul eder. İstihsan, re'y ve istinbat gibi kavramları da ele alarak bunları eleştirir.[44]

İstihsan, re'y ve istinbâtın caiz oluşu konusunda İbn Hazm, gerekçeleri ayrı ayrı ele alır ve tenkit eder. İbn Hazm'a göre kıyasçılar, kıyası istinbât olarak adlandırmışlardır. Zira kıyası bir istinbat metodu olarak görmeleri, çıkardıkları istinbâtın temelsiz olduğunu göstermeye çalışmalarından başka bir şey değildir. İbn Hazm, bu kavramların kullanılmasını eleştirirken, Ebû Hanîfe, (ö. 150/767) Rebîa b. Ebû Abdurrahman (ö. 136/753.) ve Osman el-Bettî (ö. 143/760.) gibi

[40] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 4/67-90; *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/7; Kaya - Bilen, "Zahirî mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta'dil Meseleleri", 63.
[41] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/6-7.
[42] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/8.
[43] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 4/143-150; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/12.
[44] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 4/202-217; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/6-12; Apaydın, "Kurtubalı Zahir Fakih İbn Hazm'ın Şer'î Hükümlerin Tasnifi", 118.

isimleri re'y kapısını ilk açan ve re'y'e önem verdiklerinden dolayı Peygamber (s.a.s.) sünnetine itiraz eden kişiler olarak belirtir.[45]

Bu anlatılanlardan da anlaşıldığı üzere Şâfiîler ve Zâhirîler bazı delillere karşı farklı yaklaşmaları bulunmaktadır. Bu iki mezhebin delillere farklı yaklaşmaları ve bakış açılarının farklı olması sebebiyle aralarında görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bu iki mezhep arasında görüş ayrılıklarının meydana geldiği konulardan biri de aile hukuku konularıdır. Daha sonra ileride bu konudaki görüş ayrılıklarına detaylı bir şekilde değineceğiz.

4.1.2.1.Tarihsel gelişimi ve temel özellikleri

Zâhirî mezhebi, Dâvûd b. Ali tarafından 9. yüzyılda kurulan bir fıkıh mezhebidir. Dâvûd kendi fıkıh görüşlerini ortaya koyarak Zâhirî mezhebini kurmuştur. Zâhirî mezhebi, Tunus'ta Hafsîler döneminde 6. ve 7. yüzyıllarda varlığını sürdüren bir topluluğun bulunduğu bilgisine dayanmaktadır. [46]

Muvahhidler döneminden sonra Zâhirî mezhebinin güç kaybettiği ve zamanla zayıfladığı söylenebilir. 8. yüzyıla gelindiğinde Zâhirî mezhebine bağlı olanlar arasında sadece birkaç isim geçmektedir. Bunlar arasında şair Ahmed b. Sâbir el-Kaysî (ö. 399/915) ve Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1334) gibi âlimler bulunmaktadır. Ancak zamanla Zâhirî mezhebi gücünü kaybetmiş, mensupları azalmış ve sonunda tamamen ortadan kaybolmuştur.[47] Mısır ve Şam'da İbnü'l-Burhân'ın (ö. 808/1405) Zâhirî mezhebini canlandırma çabaları olduğu bilinmekle birlikte, İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) ifadesine göre Zâhirî mezhebine bağlı kimse kalmamıştır. Zâhirî mezhebi görüşleri sadece kitaplarda yer almıştır.[48]

Zâhirî mezhebi gelişimini büyük ölçüde Endülüs ve Doğu İslâm dünyasında sürdürmüştür. Dâvûd b. Ali öğrencileri ve takipçileri, onun görüşlerini yaymış ve Zâhirî mezhebini benimseyen topluluklar oluşturmuştur. Özellikle Bağdat, Endülüs ve Mağrip bölgesinde Zâhirî mezhebine bağlı Müslümanlar bulunmuştur. Günümüzde Zâhirî mezhebi, tarihi önemine rağmen nispeten az

[45] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 6/16-35; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/8-10; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[46] Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", 9/49-50; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[47] Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[48] Tan Oğuzhan, "Kökeni Oluşumu ve Algılanışı Bakımından İbn Hazm Öncesinde Zâhirîlik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (01 Ağustos 2010), 147-150; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

takip edilen bir mezhep olarak kabul edilmektedir. Fakat bazı bölgelerde ve bazı Müslüman topluluklarda hâlâ görüşlerine bağlı olanlar bulunmaktadır. Özellikle Cezayir, Fas, Tunus gibi Kuzey Afrika ülkelerinde Zâhirî mezhebine bağlı Müslümanlar mevcuttur.[49]

Zâhirî mezhebinin temel özelliklerinden biri, her konuda doğrudan Kur'an ve Hadislerin zâhirî manalarına dayanmasıdır.[50] Böylece hükümlerin çıkarılmasında kıyas yapmanın gereksiz olduğunu savunurlar.[51] Kur'an ve Hadislerde emirler, yasaklar ve serbestlik ifadeleri bulunduğunu söylerler. Emredilen şeyler " *farz",* yasaklanan şeyler "*haram",* emre ve yasaklamaya konu edilmeyen şeyler ise *mubah* olarak kabul edilir. Bu nedenle, her konu ve durumun hükmü Allah (c.c) ve Peygamber, (s.a.s.) tarafından doğrudan belirlenmiştir.[52]

Zâhirî mezhebi, kıyasın dine ilâve yapmak ve şeriatın dışına çıkmak anlamına geldiğini öne sürer. Kıyası kabul eden diğer fıkıh mezheplerini ağır bir şekilde eleştirirler. Buna rağmen bazı Zâhirî âlimler, bazı tür kıyasları kabul ettiği yönünde ifadeler bulunsa da bu genellikle kıyas kelimesine farklı anlamlar yüklenmesinden kaynaklanır. Özellikle *"celî kıyas"* ve *"mansûs illete dayalı kıyas"* konusunda farklı yaklaşımlar bulunur. Bazı Zâhirî âlimler, bu tür kıyasları kıyas olarak kabul etmezken bazıları ise bunlara karşı çıkmaz.[53]

Dâvûd b. Ali'nin "*celî kıyası*" kabul ettiği yönünde yanıltıcı ifadelere rastlansa da gerçekte "*celî kıyası"* reddettiği bilinmektedir.[54] Ayrıca Zâhirî mezhebinde sahâbe sözlerine büyük bir önem verilmez. Sahâbenin kendi görüşlerinin değil sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz ve uygulamalarının hüccet olduğu savunulur. Sahâbe söz ve uygulamalarını kaynak olarak görmek, başka bir

[49] Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100; Kaya - Bilen, "Zahirî mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta'dil Meseleleri", 63.
[50] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 4/67-90; *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/7.
[51] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 7/53-60.
[52] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/6-12; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[53] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/9; Tan Oğuzhan, "Kökeni Oluşumu ve Algılanışı Bakımından İbn Hazm Öncesinde Zâhirîlik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (01 Ağustos 2010), 147-150; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.
[54] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 1/9; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

otoriteyi Allah ve resulü dışında kabul etmek anlamına geleceği için Zâhirî mezhebi bu yaklaşımı benimsemez.[55]

Zâhirî mezhebi, amelî hükümlerin ve topluma yansıyan eylemlerin belirlenmesiyle ilgilenir. Mezhep, İslâm hukukunun uygulanmasında görülebilen ve tespit edilebilen davranışların önemini vurgular. Yani, kişinin açıkça gözlemlenebilen fiilleri, sözleri ve davranışları üzerinde durur. Fıkıh ilminde Zâhirî yaklaşımı, Kur'an ve hadislerdeki hükümlerin yüzey anlamıyla anlaşılması ve uygulanması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, metinlerin açık ve Zâhirî ifadelerine dayanarak hüküm çıkarılmasını esas alır. Zâhirîler, öncelikle dış görünümü ve açıkça ifade edilen hükümleri değerlendirir.[56]

Bu yaklaşımın temel dayanağı, Kur'an ve hadislerdeki hükümlerin açık anlamlarının kabul edilmesidir. Metinlerdeki ifadelerin doğrudan anlaşılması ve yorumlanması gerektiği düşünülür. Bu nedenle, Zâhirî mezhebi, niyet ve işin özü ötesine geçmeksizin metnin genel görünümüne odaklanır.[57] Ancak, Zâhirî mezhebi, düşüncenin iç yüzü veya niyetlerin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmez. İç düşüncelerin önemli olduğu alanlar da vardır. Ancak bunlar üzerinde hüküm vermek daha zor olduğu için genellikle açıkça gözlemlenebilir fiiller de yapılır.[58]

[55] Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100; Oğuzhan, "Kökeni Oluşumu ve Algılanışı Bakımından İbn Hazm Öncesinde Zâhirîlik", 147-150; Arpa, "Zâhirilik ve Mecâz", 45; Rifat Yildiz, "Fıkhî Eleştiri Bağlamında İbn Abdülber'in Zâhirîleri Eleştirisi", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/İDEKTA (31 Temmuz 2021), 149-160.
[56] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 3/39-41.
[57] Mustafa Hamurli, "Örnekler Bağlamında Bazı Âyetlerin Zâhirî İhtilafları ve Giderme Yolları", *Harran İlahiyat Dergisi* 47 (15 Haziran 2022), 44.
[58] İbn Hazm, *el-İhkâm f usûlî'l-ahkâm*, 3/41-45; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100.

4.2. Şâfiî Ve Zâhirîlerin Nikâhla İlgili Farklı Görüşleri Ve Delilleri

4.2.1. Nikâh'ın Hükmü

Şâfiî mezhebi, nikâhın İslâm'da geçerli ve meşrû bir sözleşme olduğunu savunur. Şâfiî'ye göre, nikâh, dinen tavsiye edilen bir durum olup ve evlilik bağının kurulmasını sağlayan bir akittir.[59] Zâhirî mezhebi ise nikâhın hükmünü Şâfiî mezhebi gibi ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Nikâhın hükmüyle ilgili olarak Zâhirîler, Şâfiîler gibi fıkıh ilkelerini kullanır ve kullandığı ilkeler geçerli delillere dayanır. [60]

Şâfiî, mezhebinde nikâh, evliliğin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirebilecek duruma sahip olan ve evlenmediği takdirde zina korkusu ve endişesi taşıyana farz, cinsel yönden iradesine hâkim olup zinaya düşme endişesi taşımayana müstehap, evlenmesi durumunda eşine haksızlık yapacağı ihtimali bulunan ve evliliğin maddi külfetini yerine getirmeyecek kadar fakir ve aynı zamanda yaşı ilerlemiş, sürekli hastalara mekruh ve evleneceği bayana eziyet ve haksızlık etmesi kesin olarak bilinen kişilere haram olduğu belirtilmiştir.[61] İmâm Şâfiî'ye göre, evlenmek neslin muhafazası, aile kurumunun salahiyeti için İslâm'ın teşvik ettiği bir sözleşmedir. Müslümanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olur. Nikâh, İslâm toplumunda ahlaki, sosyal ve hukûkî bir düzenlemenin parçasıdır. [62]

Şâfiî mezhebi, nikâhın hükmü hakkında deliller ortaya koyar. [63] Bu deliller arasında Kur'an'daki evlilikle ilgili ayetler ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hadisleri yer alır. Şâfiî mezhebinde nikâhın hükmü, bu delillere dayanarak

---

[59] İmamü'l haremeyn Cüveyni, *Nihayetü'l matlab fi dirayeti'l-mezheb* (Cidde: Darü'l minhac, 1428), 5/403; Ebûbekir Osman b. Muhammed ed-Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn* (Dımeşk: Dâru'l-Feyhâ, 2008/1429), 3/470-474.

[60] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/279-290; Atar,"Nikâh", 33/112-117.

[61] Mehmet Selim Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",*(Bursa: Emin Yayınları, 2017), 28-29.

[62]Ahmed b.Muhammed b.Ali b. Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* Tsh. Heyet (Mısır: el-Mektebetü'tTicâriyyetü'l-Kübrâ, 1357/1983), 7/182-187; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b.Ahmed b. Ahmed b.Hamza er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1404/1984),6/180-183; Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* (Mısır: Mektebetü ve matbaatu Mustafa el-Babi el Halebi, 1958), 3/174-199; Mustafa Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci* (Beyrut- Dımeşk: Daru'l kalem- ed Dar el- Şamiyye, 1426), 2/7-20.

[63] Ebû ʿAbdillâh Muḥammed b. İdrîs b. ʿAbbâs eş-Şâfiî, *el-Umm* (Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1410/1990), 88-91

açıklanır ve meşru bir sözleşme olduğu vurgulanır. [64] Örneğin, aşağıdaki ayetler evliliğin teşvik edildiğini ifade etmektedir.

"Onda, size huzur ve sükûn bulmanız için kendinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun Ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır ." [65]

"Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adâletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır. " [66]

Bu ayetler, evliliğin huzur, sevgi ve merhamet için bir düzenleme olduğunu ve Allah'ın yaratmasında hikmetler olduğunu ifade etmektedir. İmâm Şâfiî'nin görüşüne göre, bu ayetler nikâhın meşru ve sünnet olduğunu destekleyen deliller olarak kullanılabilir. [67]

Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu Hadis-i Şerifi bu konuda Müslümanlara yol göstermektedir. *"Ey gençler topluluğu sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha çok korur ve ferci de daha çok muhafaza eder. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun. Çünkü oruç onun için bir kalkandır.* [68] *"Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*[69] Ancak unutulmamalıdır ki, nikâhla ilgili deliller sadece bu ayetler ve hadislerle sınırlı değildir.

İbn Hazm, cinsel açıdan yeterli ve ailesinin geçimini sağlayabilecek durumda olan bireylerin evlenmelerinin farz olduğunu ifade etmektedir. Bu durumdaki bir kişi için zinaya düşme korkusunun bulunup bulunmaması arasında fark yoktur. Bu kural, uygun durumda olan tüm erkekler için geçerli bir şekilde evlenmeyi gerektiren bir hükümdür. İbn Hazm evlenme hükmü hususunda şöyle

---

[64]Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/182-188; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/180-183; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/8-9.
[65] er-Rûm 30/21.
[66] En-Nisâ 4/3.
[67] eş-Şâfiî, *el-Umm*, 89-90; Atar , "Nikâh", 33/112-117.
[68] Ebû ʿAbdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Şuʿayb el-ʾArnaʾût (b.y: Dâru'-r-Risâleti'l-ʿÂlemiyye, 2009), "Nkâh", 1.
[69] İbn Mâce, "Nikah", 1.

demektedir. "*cinsel iktidara ve gerekli olan nafakayı temin edebilme gücüne sahip bir kişi, kendine hâkim olabilse dahi evliliğinin farziyeti için gerekli şartları üzerinde toplamış demektir. Evlenme Allah'ın insana verdiği bir lütuftur. Bu şartları haiz olan bir kişinin evlenmesi farz, bundan imtina etmesi ise caiz değildir"*.[70]

Zâhirî mezhebinin yukarıda geçen yorumlarının aksine Şâfiîlere göre ise; bu durumdaki kişinin evlenmesi farz olmasından ziyade sünnet olup sadece mübâh bir akit olduğu ifade edilmektedir. Çünkü evlilik; yeme, içme ve oturma gibi nefsani arzuları tatmin etmenin meşru bir yoludur. Bu durum, insana özgü mübâh eylemler arasındadır. Şâfiî mezhebi nikâhı, namaz, oruç ve zekât gibi farziyyeti kesin deliller ile sabit olan ibadetlerden ayırarak sadece "*farz"* olarak değil ihtiyaca göre farz, sünnet, mübâh, mekruh ve haram olarak belirtmiştir.[71] Zâhirî mezhebine göre naslarda geçen emir kipleri **(فليتزوّجْ)** "*farz"* ifade ettiğinden dolayı evlenmenin hükmü genel anlamda farzdır. [72]

4.2.2. Kadınların Evlenmelerinin Hükmü

Şâfiî mezhebine göre evliliğin hükmü konusunda erkek ve kadınlar arasında bir ayrıma gidilmemiştir. Evlilik erkekler de olduğu gibi kadınlar için de teşvik edici bir hüviyete sahiptir. Erkek nasıl evlilik kurumuna ihtiyaç duyuyorsa kadın da ihtiyaç duyar. [73]

İbn Hazm,*"el-Muhallâ bi'l-âsâr"* adlı eserinde evlenmenin sadece erkeklere farz olduğunu belirtmektedir. İbn Hazm, kadınların evlenmelerinin farz olmadığı konusuna delil olarak da Peygamber'in (s.a.s.) hadisindeki (**يا معشر الشّباب**)*"Ey gençler (erkekler) topluluğu"* ifadesini zikretmektedir. Zâhirî mezhebi, hadisteki emir kipinin hitabı sadece erkeklere ait olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ayetler ve hadislerde belirtilen bu has kılma sebebiyle evliliğin yalnızca erkek topluluğu için farz olduğu ve kadınların bu emre muhatap

[70] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/3-5.
[71] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/182-188; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/180-183; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/471-473; Hin vd. *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/7-20; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku" ,* 28-29.
[72] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/279-290.
[73] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/182-188; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/180-183; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/125-126; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/470-473; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/7-20.

olmadığı vurgulanmıştır. Dolayısıyla Zâhirî mezhebi'ne göre kadınlar için evlilik farz değildir.[74] Bu delillerin yanı sıra Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: *"Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* [75] Câbir bin Atik b. Kays'dan rivayet edildiğine göre; Kendisi (bir ara) hastalandı. Peygamber (s.a.s.) de kendisini hastalığı dolayısıyla ziyaret etti. Bu esnada kendisinin aile fertlerinden biri: *"Biz onun vefatının Allah yolunda şehit edilmek suretiyle olmasını cidden umuyorduk"* dedi. Bu söz üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "*O zaman (yâni sandığınız gibi şehitlik ancak cihadda öldürülmekten ibaret olunca) ümmetimin şehitleri şüphesiz azdır. Allah yolunda öldürülmek şehitliktir. Veba hastalığıyla ölen şehittir, bâkire ve hamile olarak ölen kadın şehittir ve suda boğulan, ateşte yanarak ölen ve mecnûb (yâni zâtü'l-cenb hastalığıyla) ölen kimseler de şehittirler."*[76] Buyurmuştur. Bu hadiste Peygamber (s.a.s.) bâkire bir kız olarak ölen kadınları da şehitler sınıfında zikretmiştir.

Görüldüğü üzere İbn Hazm hadisi delil göstererek evliliğin yalnızca erkeklere farz olduğunu vurgulamaktadır. İbn Hazm Kur'an ayetlerinde geçtiği gibi evlenmeyi istemeyen kadınların olduğunu, dolayısıyla evliliğin hükmünün kadınlar için caiz olduğunu belirtmektedir. O ayrıca Peygamber'in (s.a.s.) bâkire olarak ölen kadının şehit olacağını haber verdiğini; şayet bâkirelik kötü bir durum olsaydı bâkire bir kız öldüğü zaman övgüye değer bir makamın müjdesini elde etmeyeceğini ifade etmektedir. [77]

4.2.3. Dörtten Fazla Kadınla Evlenme

Toplumun hayat tarzı, gelenek-görenekleri, kültürü, erkek-kadın nüfus oranı ve dağılımı, ekonomik ihtiyaç ve imkân, sosyal statü, bölgesel kriterler gibi dış faktörlerle de yakından ilgili olan çok evlilik insanlık tarihinde yaygın bir geçmişe sahiptir. Çok evlilik câhiliye dönemi Arapları arasında da yaygın bir uygulamaydı. O dönemde evlenilen kadınların sayısı konusunda herhangi bir

[74] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/5.
[75] Nûr 24/60.
[76] İbn Mâce, "Cihad", 17.
[77] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/6.

sınırlama yoktu. Kabile ve ailelerin gücü ilk planda nüfusa dayalı olduğundan çok evlilik, iş gücünü arttıran ve savaşlar sebebiyle meydana gelen nüfus kaybını telâfi eden doğal bir yol olmasının yanında o günkü yerleşik ve göçebe Araplar'ın hayat tarzının, kadın-erkek nüfus oranının, gelenek ve kültürlerinin bir sonucu olmaktaydı. Hatta çok evlilik kuvvet ve servete, tek evlilikse zayıflık ve fakirliğin sembolü olarak dikte edilirdi. Bu sebeple çok evlilik toplum içinde bir gurur ve itibar vesilesi sayılmaktaydı.[78]

İslâm dini ise tek evliliği tavsiye etmekle birlikte prensip olarak çok evliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlardan başka ona bir üst sınır getirmiş ve bir kişinin en fazla dört kadınla evlenmesine izin vermiştir.[79] Buna dair delillerden biri şu ayettir: *"Eğer, velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur."*[80] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beş hanımla evli olarak İslâmiyet'i kabul eden Nevfel b. Muâviye'ye birisini bırakmasını, sekiz hanımlı Kays b. Hâris ile on hanımlı Gaylân b. Seleme'ye de[81] dörtten fazla olan kadınla evlenmenin yasak olduğunu bildirip dörtten fazla olanları boşamalarını emr etmesi bunun delillerindendir.

Şâfiî ile Zâhirî mezhepleri arasındaki çok evlilik hususunda ihtilâfın olması Nisâ sûresi'nin 3. ayetinin delaleti ile ilgili farklı yaklaşımlarda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu ihtilâfı şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

1. Şâfiî mezhebi dahîl alîmlerin çoğunluğuna göre Nisâ sûresinin 3. âyeti, erkekler için evliliği dört kadınla sınırlandırmaktadır. Bu görüşü benimseyenlere göre, âyette yer alan **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve*

[78] Kevser Kâmil Ali, Salim Öğüt. "Çok Evlilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993),8/365-369.
[79] Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn* (Dımaşk: Daru'l Feyha, 2013), 450; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/310; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/286-288; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/181; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/31-36; Haşim Özdaş, "Nisâ Sûresi 3. Âyetinin Dörtten Fazla Evliliğe Delâleti Meselesi Üzerine Bir İnceleme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/48 (Haziran 2020), 437-442.
[80] en-Nisâ 4/3.
[81] İbn Mâce, "Nikâh", 40.

sülâse ve rübâ'a" lafızları, çok eşlilikte üst sınırın dört olduğuna delâlet etmektedir.[82]

2. Zâhirî mezhebinin içinde bulunduğu dörtten fazla kadınla evlenebileceği görüşü, genel olarak Şiâ, Zeydiyye, Hâricîler ile Râfizîlerden bir gruba nispet edilmiştir.[83] Azınlıkta kalan bir gruba göre ise, âyette geçen **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızları, bir erkeğin dokuz kadınla evlenebileceğine delâlet ettiğini ifade etmektedir. Bu görüşü benimseyenlere göre, âyette sözü edilen sayıların her biri başlı başına evlenilebilecek kadın sayısını bildirmektedir. Ayrıca birbirine zıt bu iki görüş dışında az kişi tarafından benimsenen bir üçüncü görüş daha vardır ki; bunlara göre, bir erkek on sekiz kadınla evlenebilir.[84] Hatta son iki görüşten farklı olarak âyete dair şöyle bir yaklaşımdan da söz edilmektedir: Âyette geçen **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızları, evlenilecek kadınlarla ilgili herhangi bir sınırlama içermemektedir. Dolayısıyla erkek, istediği sayıda kadınla nikâh kıyıp evlenme hakkına sahiptir.[85]

Nisâ sûresi 3. âyetinin bir erkeğin dörtten fazla kadınla evliliğe delâlet ettiği görüşünü savunanların delillerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür. Nisâ sûresi 3. ayetinin bir erkeğin dokuz kadınla evlenebileceğine delâlet ettiğini ileri sürenlere göre âyette geçen **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızlarının her biri, başlı başına

---

[82] Nevevî,*Minhâcu't-tâlibîn,*450; Heytemî,*Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/310; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/286-288; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/181; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/31-36.
Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sadık Kahmavî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1992), 2/347; Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf İbn Hişâm en-Nahvî, *Müġi'l-lebîb 'an kütübi'l-a'arîb*, thk. Abdüllatif Muhammed el-Hatîb (Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sakafe ve'l-Fünûn ve'l-Edeb, 1423/2002), 6/552-553.

[83] Yûsuf b. Ahmed b. Osman Fakih Yûsuf, *Tefsîrü's-semerâti'l-yâni'a ve'l-ahkâmi'l-vâdihati'lkâti'a* (Saada: Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, 1423/2002), 2/250.

[84] Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah İbn '*Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân,* thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1424/2003), 1/408-409; Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmü'l-Kur'ân,* thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 6/33.

[85] Muhammed Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl,* thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, 1376/1957, 1110-1111; Mustafa Yıldırım, "Nisa Suresi 3. Âyet Bağlamında Çok Eşlilik Meselesi", *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* (İzmir, 2012), 539.

evlenilebilecek kadın sayısını bildirmektedir. Bunun formüle edersek: 2+3+4=9. Delilleri ise bu ifadeler arasında yer alan atıf harfi olan (و) *"Vav"* matematiksel olarak toplama anlamında olduğunu kabul etmektedirler.[86] Ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aynı anda dokuz kadınla evli olması da bu yaklaşımlarına delil göstermektedirler. Bu bağlamda Kurtûbî, (ö.671/1273) bir erkeğin on sekiz kadınla evlenebileceği iddiasının ise bazı zahir ehli tarafından dillendirildiğini söylemiştir. Kurtûbî'nin zahir ehli ifadesinden, Zâhirîye mezhebini kastettiği anlaşılmaktadır.[87] İlgili âyetin on sekiz kadınla evlenilebileceğini gösterdiğini kabul edenlere göre, atıf harfi olan **(و)** *"vav"* mutlak cem'i, asıl sayılardan türeyen kelimeler olan **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızları ise, sayıların tekrarını ifade etmektedir. Bu görüşe göre; **(مثنى)** *"mesnâ"* lafzı, iki artı ikiye; **(ثلاث)** *"sülâse"* lafzı, üç artı üçe; **(رباع)** *"rüba'a"* lafzı ise, dört artı dörde delâlet etmektedir. Bu değerlendirmeye göre şöyle formüle etmek mümkündür: 2+2+3+3+4+4=18. Bir erkeğin sınırsız sayıda kadınla evlenme hakkına sahip olduğu görüşünü benimseyenlere göre ise âyette **(مثنى وثلاث ورباع)** *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a*" lafızları, evlenilecek kadınlarla ilgili bir sınırlama içermemektedir.[88]

Toparlayacak olursak her iki mezhep ile alîmlerin büyük bir bölümüne göre hür kadınlar ile erkekler bağlamında ele alınan Nisâ sûresi 3. ayeti, farklı yorum ve değerlendirmelere söz konusu olmuştur. Şâfiî mezhebi başta olmak üzere alîmlerin büyük çoğunluğuna göre, âdil davranma korkusu yaşamayan hür erkekler, en fazla dört özgür kadınla evlenebilirler[89]. Bu görüşte olan âlimlere göre, âyette yer alan (**مثنى وثلاث ورباع**) *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızları, evlilikte üst sınırın dört olduğunu göstermektedir. Buna karşın, başta Zâhirî mezhebi olmak üzere

[86] İbn Hişâm, *Müġi'l-lebîb 'an kütübi'l-a'arîb*, 6/552-553.
[87] Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmü'l-Kur'ân*, 6/33.
[88]İsmail Yalçın, "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2017), 1710;
[89] Nevevî,*Minhâcu't-tâlibîn,*450; Heytemî,*Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/310; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/286-288; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc,* 3/181; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci,* 2/31-36.

çok az kişi tarafından dillendirildiği anlaşılan bazılarına göre, söz konusu lafızlar, bir erkeğin dokuz kadınla evlenebileceğini göstermektedir. Bu görüşü benimseyenlere göre âyette geçen sayıların her biri, diğerine eklenmektedir. Diğer bazılarına göre, ilgili lafızlar, bir erkeğin on sekiz kadınla evlenebileceğine delâlet etmektedir. Bu görüşte olanlara göre, atıf harfi olan **(و)** *"vav"* harfi, mutlak cem'i; *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* sayıları ise tekrarı ifade etmektedir. (**مثنى وثلاث ورباع**) *"mesnâ ve sülâse ve rübâ'a"* lafızlarının sınırlama anlamında olmadığını ileri süren diğer bazılarına göre ise, bir erkek istediği sayıda kadınla evlenebilir. Bu konuda Şâfiî mezhebinin görüşü daha takdire değerdir. Çünkü Nisâ sûresi 3. âyeti erkekler için evliliği belirli şartlar altında dört kadınla sınırlandırmaktadır. Birçok tefsir âliminin de ifade ettiği gibi, sözü edilen lafızlardan hareketle 9, 18 veya sınırsız sayının kastedildiğini söylemek, Arap dili anlatım tarzına aykırı olduğu gibi fesahatin zirvesi olan Kur'ân-ı Kerim'in üslubuna da uymamaktadır.

4.2.4. Kölelerin Dört Kadınla Evlenmeleri

Zâhirî mezhebine göre; kişi ister hür olsun, isterse köle, en fazla dört kadınla evlenebilir. Onlar gerekçelerini şu ayeti kerimeye dayandırmaktadırlar: *"Beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan ikişer üçer, dörder alın."* [90]

Bu bağlamda, köle, hür bireyin sahip olduğu haklara eşit bir şekilde sahiptir. Nasıl ki hür bir kişi dört kadınla evlenebiliyorsa, köle de dört kadınla evlenebilir. Bu görüşü ile İbn Hazm, Şâfiî ve diğer mezhep fakihlerine muhalefet etmektedir. Çünkü Şâfiî ve diğer mezhep fakihleri; ceza-i hükümlerde olduğu gibi kölenin nikâhta da hür kişinin hukukunun yarısına sahiptir.[91] Onlara göre kölenin iki kadından fazlası ile evlenmesi caiz değildir. Şâfiî ve diğer mezhep fakihleri bu görüşlerini sahâbe kavline dayandırmakta ve sahâbenin bu hususta icmâ ettiklerini belirtmektedirler.[92] Fakat İbn Hazm, sahâbenin bu konuda icmâ ettikleri görüşünü kabul etmemektedir. Zira sahâbenin diğer bir kısmı böyle davranmamış ve bu

[90] En-Nisâ 4/3.
[91] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/345-348; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/328-335; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/211-216; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/570-573.
[92] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/9-12.

davranışlarına eshâptan karşı çıkan olmamıştır. Ona göre, böylesi bir durumda sahâbe icmâ etmiş sayılmaz. İbn Hazm, kendi görüşlerini ortaya koyduktan sonra muhaliflerin görüşlerini ve delillerini de dile getirmektedir. O kendisine muhalif olanların şu dillerini zikretmektedir:

Ömer b. Hattâb (r.a.) şöyle buyuruyor: "*Köle ancak iki kadınla evlenebilir.*" Ali b. Ebi Talib (r.a.) şöyle buyuruyor: "*Köle ancak iki kadınla evlenebilir.* Yine Sahâbeden şöyle rivâyet ediliyor. "*Muhammed'in (s.a.s.) ashabı, kölenin iki kadından fazlası ile evlenemeyeceği hususunda icmâ etmişlerdir.*[93] Sonuç olarak İbn Hazm şunları söylemektedir. "*Allah ve Resulünün sözünden başka hiçbir söz delil olarak alınmaz. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın…"ayetinde hür veya köle ayırımı yapmamıştır."* [94] İbn Hazm'ın bu konuda sahâbenin sözlerini kabul etmemesinin iki sebebi vardır.

Birinci Sebep: Her ne kadar sahâbenin bu hususta icmâ ettiği ifade edilse de İbn Hazm, sahâbenin sözlerini icmâ olarak kabul etmez. Ona göre sahâbenin bir kısmı kölelerin cariye ve dört kadınla evliliği konusunda olumlu görüş belirtmeleri ve ashâptan diğerlerinin muhalefet etmemesi durumunda icmâ gerçekleşmez.

İkinci Sebep: Nassın zâhirî manasında hür ile köle arasında bir ayırım yapılmamıştır. Böyle bir ayırımın yapılmasını gerektirecek Kitap veya Sünnetten bir delil getirilmesi gerekmektedir. Ancak bu ayrımı yapacak mevcut olan bir delil bulunmamaktadır.[95]

Her ne kadar delil getirme yöntemini kabul etmesem de, temel insani hakların cezai hükümlerle kıyas edilemeyeceği hususunda İbn Hazm'ın görüşüne katılıyorum. Çünkü İbn Hazm, kölenin temel haklarının yarıya indirilmesini kabul etmemekle birlikte kıyasın aslını inkâr ediyor ve nasların zahirini delil olarak alıyor. Kölelerin dört kadınla evlenme konusunda kıyas yapılamayacağı kanaatindeyim. Çünkü köle, cezai hükümlerde diğer insanlara göre daha zayıf ve güçsüz bir durumdadır. Bundan dolayı kölenin cezası hür insanlara verilen ceza

[93] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/9-12.
[94] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/9-18.
[95] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/11-13.

ile aynı olamaz. Mesuliyeti büyük olan hür kişinin cezası büyük, mesuliyeti küçük olan kölelerin cezası da küçük olması gerekir. Bundan dolayı cezai hükümlerde hür kişinin cezası büyük, kölenin cezası küçüktür. Ancak temel insani haklardan biri olan evlilikte bu durumun böyle olmaması kanaatindeyim. Zira zayıf kişiler sınıfında bulunan köleler zayıflıklarından dolayı bu temel haklarından mahrum bırakılmamaları gerek

4.2.5. Üvey Kızla Evlenmenin Hükmü

Şâfiî mezhebi'ne göre, bir erkek cinsi münasebette bulunduğu eşinin üvey kızıyla evlenmesi haramdır. Bu yasak, ikisi bir arada yaşasa da ayrı yaşasa da geçerlidir.[96] Şâfiî mezhebi bu hükmü şu ayeti kerimeye dayandırmaktadır. "*Sizlere, analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızın yanınızda kalan üvey kızlarınız ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur, öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek, -geçmişte olanlar artık geçmiştir- size haram kılındı. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder.*"[97] Ayet-i kerimedeki **(في بيوتكم)** "*evlerinizde bulunan"* ifades kaydi itirazi değildir. Bu ifade vakıayı belirten bir kayıttır. Zira üvey kızlar genellikle kendi evladı konumunda olup üvey babanın evinde, onun terbiyesi ve gözetimi altında yetişirler. Dolayısıyla üvey babasının evinde olması, onunla evlenmeye engel şartlarından sayılmamalarıdır.[98]

Zâhirî mezhebinde İbn Hazm, yukarıda zikrettiğimiz ayetteki ifadeyi **(في بيوتكم)** "*evlerinizde bulunan"* üvey evlat ile evliliğin haram oluş şartlarından saymaktadır. Bundan dolayı İbn Hazm, üvey kız, üvey baba ile beraber yaşamıyorsa, onunla evlenmesinde herhangi bir sakıncanın olmayacağını ifade etmektedir.[99]

---

[96] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/302-303; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/274-276; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/177-178; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/533-535.
[97] En-Nisâ 4/23.
[98] Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2020), 46.
[99] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/12-14.

İbn Hazm bu konuda şunu söyler: *"Bir önceki kocasından kızı olan dul bir kadın ile evlenen kişi ister aralarında cinsi münasebet olsun ister olmasın şehvet alarak kadınla halvette bulunmuşsa ve kadının kızı kendi hanesinde yaşıyorsa onunla evlenmesi sonsuza dek haramdır. Şayet kadınla cinsi münasebette bulunmuşsa, üvey kızı kendisi ile beraber yaşamıyorsa veya üvey kız üvey babanın evinde yaşıyorsa ve bu şahıs kadınla beraber olmamışsa, adamın o kız ile evlenmesinde herhangi bir beis yoktur."* [100]

Konu ilgili İbn Hazm, şu delileri ortaya koymaktadır. İbn Hazm, cinsi münasebet olmaksızın faydalanmak maksadı ile halveti yeterli bir şart olarak görmektedir. Şâfiîler ise, bunda cinsi münasebeti şart koşmuşlardır. Kur'an-ı Kerim, **(الجِماع)** *"cima"* lafzını doğrudan bazı yerlerde kullanmaktan kaçınmış, bazen **(اللمس)** *"dokunmak", "sokulmak"* bazen de *"yaklaşmak"* ve *"sarılmak"* kelimeleri ile kinayeli bir şekilde ifade etmiştir. Örneğin *"Eşi ile yaklaşınca eşi hafif bir yük yüklendi* **(حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا)** *(hamile kaldı)."*[101] ayetinde cinsel ilişki için kinayeli bir ifade kullanmıştır. Burada olduğu gibi başka bir ayette **(فَلَمَّا تغشّاها)** *"yanına sokulmak"* kelimesinden cima kastedilmiştir. İbn Hazm ise *"yanına sokulmak"* kelimesinin Zâhirî manasını esas alarak erkeğin eşiyle yalnız kalmasını, onunla oynaşmasını ifade ettiği için cinsi münasebeti şart koşmamıştır. [102]

Zâhirî mezhebinin Şâfi mezhebine muhalefet ettiği noktalardan birisi de üvey kızın üvey babaya haram olabilmesi için kızın üvey babasının evinde yaşamasını şart koşmalarıdır. Zâhirî mezhebi delil olarak da şu ayeti göstermektedirler: *"Kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizde olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size nikâhları haram kılındı. Eğer onlarla (evlenip) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir beis yoktur. "*[103]

İbn Hazm, kadınla cinsi münasebet vuku bulmuşsa ve üvey evlat da kendi evinde ise ancak o zaman Allah (c.c.) üvey evlatla evlenmeyi haram kıldığını vurgulamaktadır. İbn Hazm, kendi görüşünü desteklemek için Nisâ suresindeki

[100] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/11-13.
[101] el- A'râf 7/189.
[102] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/140-145.
[103] En-Nisâ 4/23.

ayeti ile beraber şu ayeti de delil olarak göstermiştir: *"Allah (c.c.) evlenilmesi haram olan kadınları saydıktan sonra bunlardan başkasını istemeniz size helal kılındı."* [104] İbn Hazm'a göre bu iki şarttan (Cinsel birleşme ve evde olmaması) her ikisi de yerine gelmediği için üvey kızla evlenme haramlığı söz konusu değildir." [105]

Bu konuda Şâfiî mezhebinin görüşü daha isabetlidir. Çünkü çoğu alîmlerin ittifakına göre, ayette *"evlerinizde olan üvey kızlar"* ifadesi, **(في بيوتكم)** *"evde olma"* şartını değil, genel bir âdete işarettir. Çünkü genellikle üvey kızlar annelerinin evlendiği üvey babalarının evinde ve terbiyesinde kalırlar. Ayette bu geleneksel vakıa nazara alınmıştır. Ayrıca bu ifadenin kullanılması, üvey babaların üvey kızlarını; asıl kızları gibi görmesini sağlamaya, öz kızlarının ve onların neslinin yakınlığı ve mahremiyeti gibi algılamayı güçlendirmeye, yönelik olduğu konusunda çoğu fakihler icmâ etmişlerdir.

4.2.6. Ehl-i Kitap Şüphesi Olanlarla Evlenme

İslâm aile hukuku prensipleri doğrultusunda bir Müslüman erkeğin Ehl-i Kitaptan bir kadınla hoş karşılanmasa da evlenmesinde bir beis yoktur. Müslüman bir kadının durumu ise farklıdır. Zira Müslüman bir kadın Ehl-i Kitaptan bir erkekle evlenemez. Bir Müslümanın erkek veya kadın fark etmeksizin müşriklerle evlenmesi caiz değildir.[106] Aşağıda ele alacağımız konu ise çoğu fakihlere muhalefet eden İbn Hazm'ın Mecûsî olan birisi ile bir Müslümanın evlenmesinin sakıncasının olmadığının beyanı olacaktır.

Zâhirî mezhebi, diğer İslâm âlimlerin aksine Mecusiler ve Zerdüştler ile olan evliliği caiz görmektedirler.[107] Müslüman bir erkeğin, zikredilen dini guruplara mensup bir kadın ile evlenip evlenemeyeceği fakihler arasında tartışmalı bir konudur. Bu konudaki görüş farklılıkları sebebi ise, bunların Ehl-i

[104] En-Nisâ 4/24.
[105] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/140-145.
[106]Remzi Kaya,"Ehl-i Kitap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/516-519; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,*451-4452; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/321-328; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/289-295.
[107] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/48-50.

Kitap kabul edilip edilmeyeceği hususudur. Sâbiîlerin Allah'a iman edip etmedikleri konusunda çelişki arz eden ifadelerin mevcut olduğundandır.[108]

Meşhur Hanefî hukukçusu el-Cessâs, (ö. 390-980) Sâbiîlerin İslâm'dan önce Irak bölgesinde yaşadıklarını ve yıldızlara taptıklarını ifade etmektedir. Roma imparatorluğu zamanında kendilerine Hristiyan olmaları için baskı yapılmış Hristiyanlığı benimsemişler. Ancak bunlar, görünüşte Hristiyan gibi olsalar da gizlice inançlarını muhafaza etmişlerdir. el-Cessâs, yaşadığı dönemde herhangi bir Sâbiînin kalmadığını zikretmektedir.[109]

Şâfiî mezhebine göre herhangi bir Müslümanın Ehl-i Kitap dışında bir Mecûsî ve Sâbiî ile evlenmesi caiz değildir.[110] Şâfiîler delillerini Kur'an ve Sünnete dayandırırlar. Kuran-ı Kerim'de bu husus Bakara süresinin 221. ayeti ile Mâide suresinin 5. ayetinde şöyle vurgulanmaktadır: *"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektikçe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar."*[111]

"*Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, ahirette de hüsrana*

---

[108] *Minhâcu't-tâlibîn,*451-452; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/321-328. Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/289-295.

[109] Ebû Bekir Ahmed b.Alî er-Râzî el-Cessâs, *Âhkâmu'l-kur'ân*, thk.Muhammed Sâdık el-Kamhâvî (b.y: b.y, b.y), 2/328.

[110] el-Cüveyni, *Nihayetü'l matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, 12/374-390; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 451-4452; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/321-328; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/289-295; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 38-39.

[111] el-Bakara 2/221.

uğrayanlardandır."[112] İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, burada kastedilen kadınların Yahudi ve Hristiyan kadınlar olduğu konusunda ittifak halindedirler.[113]

Sâbiîler ve Mecusilerin Ehl-i Kitap kapsamımda değerlendiren Dâvûd ez-Zâhirî ile İbn Hazm bu dine mensub olanlarla evlenilebileceği kanaatindedirler.[114] Delil olarak ise Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Ömer'in (r.a.) uygulamalarını gösterirler. Zikredilen rivayete göre Tevrat ve cumartesi gününü kutsal sayan, fakat öldükten sonra yeniden dirilişe inanmayan Samir dinine mensup olanlarla İslâm hukuku açısından nasıl muamele edileceği sorulmuş, bunun üzerine sahabeden bazıları buna cevaben bunların Ehl-i Kitaptan bir gurup olduğunu ve Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylemişlerdir (s.a.s.) "*Ehl-i kitaba yaptığınız muameleleri onlara da (sabi ve mecusi) yapın".*[115] Dâvûd ile İbn Hazm, bu hadisin umumunu alarak tahsis etmeden Mecûsîlerle evlenmeyi caiz görmüşler.[116] Başta İmâm Şâfiî olmak üzere İslâm âlimlerin ittifakı ile bu durum sadece *"cizye"*(Vergi) için geçerli bir hükümdür. Sadece cizye hususunda Hz. Peygamber, (s.a.s.) Mecûsîleri ehl-i Kitab sınıfına dahil etmiştir.[117]

4.2.7. Nişanın Bozulması ve Hediyelerin Durumuna İlişkin İhtilâf

Nişan sırasında ve nişanlılık süreci esnasında erkek- kız tarafının karşılıklı olarak birbirlerine çeşitli hediyeler takdim etmeleri özellikle de ziynet eşyası vermeleri hemen her toplumda bulunan gelenek ve göreneklerdendir. Nişanın bozulması durumunda verilen bu hediyelere ne olacağı konusunda Şâfiî ve Zâhirî mezhebi arasında farklı görüşler ortaya konulmuştur.[118]

Şâfiî mezhebi, nişanı hangi taraf bozarsa bozsun erkeğin verdiği şeylerin (yiyecek, içecek, takı ve elbise) hepsini alma hakkı vardır, verdiği bu hediyeler mevcutsa aynen alır, değilse kıymetini alır.[119] Şâfiî mezhebinin bu konudaki argümanı, hediyenin genellikle erkek tarafından verildiği varsayımından hareketle

---

[112] el-Mâide 5/5.
[113] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 452; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/186-191; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 28-29.
[114] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/17-19.
[115] Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, thk. Muhammed Mustafâ el-ʾAʿẓamî (Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sulṭân, 1425/2004),"zekat", 292.
[116] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/12-14.
[117] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 451-4452; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/321-328; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/289-295.
[118] Yaran, "Düğün",10/15-16; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 177-180.
[119] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 24-25.

hediyeler mehir hükmüne kıyas edilerek, mehir ile ilgili hükümlerin altına dahil edilmiştir. Hediyelerin nişanlı kıza verilmesi arkasındaki sebep evliliğin olmasıdır. Burada, akit tamamlanmadığı için hediyeyi verenin bunu geri alabileceği düşüncesi yatmaktadır. Şunu belirtmekte fayda vardır: Kız tarafı da hediye vermişse kız tarafının da aynı şekilde bu hediyeleri geri alabilecekleri anlaşılmaktadır.[120] Zâhirî mezhebine göre ise erkek kıza verdiği hediyelerin hiç birisini geri alma hakkı yoktur. İster bu hediyeler kızın yanında mevcut olsun, isterse olmasın durum aynıdır.[121]

Zâhirî mezhebi'ni bu görüşe sevk eden temel dayanakları ise hibeden dönmeyi kınayan şu hadistir*: "Hibesinden dönen kimse kustuğu şeyi geri yiyen köpek gibidir."*[122] Zâhirîlere göre nişanlı kıza verilen hediyeler hibe hükmüne tabidir. Babanın çocuğuna ettiği hibe hariç, hibe kabzedildikten sonra hibe edilen şeyden dönmek caiz değildir.[123]

Bu konuda Zâhirî mezhebinin görüşü daha isabetli görülmektedir. Çünkü Nişanın bozulması, genellikle duygusal zorluklara, hayal kırıklığına ve travmatik deneyimlere yol açabilir. Bu nedenle, bu durumun kızın duygusal iyiliği ve sağlığı üzerindeki etkilerini dikkate almak önemlidir. Bu itibarla kız ve ailesinin erkek tarafına zararı olmaması şartıyla verilen hediyelerin kıza verilmesi kanaatimce daha uygundur.

4.2.8. Velîme (Düğün Yemeği)

İslâm hukukunda, iki şahit huzurunda yapılması dışında nikâh akitleri için uyulması gerekli bir şekil şartı veya özel bir merasim mevcut değildir. Ancak evlenme gibi kişi ve toplum hayatında önemli yeri olan bir hadiseyi kutlama arzusu ve bu hukukî birleşmeyi herkese duyurarak onu meşru olmayan birleşmelerden ayırma gereği düğün denilen sosyal olguyu doğurmuştur.[124]

---

[120] Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 177-180.
[121] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/73-74
[122] Buhârî, "Hibe", 14.
[123] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/73-74; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 177-180; Hayreddin Karaman, "Akid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989),2/251-256.
[124]Rahmi Yaran, "Düğün" (İslâm'da Düğün)",*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/15-16.

"Aşırılığa kaçmamak ve İslâmiyet'in sosyal hayatla ilgili olarak koyduğu esaslara uymak şartıyla düğünde eğlenmek caizdir. Hz. Peygamber'in düğünlerde eğlenceye izin verdiğine veya bizzat kendisinin böyle düğünlere katıldığına dair rivâyetler pek çoktur. Bir yakınını düğün yapmadan Ensar'dan birisiyle evlendirmek isteyen Hz. Aişe'ye (r.a.) düğün yapmasının iyi olacağını, zira Ensar'ın eğlenceden hoşlandığını söylemiş, hatta bir rivâyete göre Erneb adlı bir kadını şarkı söylemek üzere göndermesini tavsiye etmiştir." [125]

Mezhepler arasında velîmenin hükmü konusunda değişik görüşler ortaya konmuştur. Şâfiî'lerin vacip veya müstehap olmak üzere iki farklı görüşü bulunmaktadır.[126] Hanbelî fakihler müstehap olduğunu belirtmişlerdir.[127] Şüphesiz bu görüşler ışığında ön plana çıkan fikir, yine Zâhirî mezhebi olmuştur. Zâhirî fakihler velîmenin farz olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte ikramın herhangi bir ölçüsü yoktur. Bu sebeple erkek az-çok düğün yemeği vererek bu farzı edâ etmelidir.[128]

4.2.9. Nikâh Akdinin Rükünlerine Dair İhtilâflar

Çalışmamızın bu bölümünde Şâfiî ile Zâhirî mezheplerinin nikâh akdinin rükünleriyle ilgili farklı görüşlerini değerlendirip bu konudaki tartışmalara yer vereceğiz. Nikâhla ilgili her iki mezhep arasında ittifak edilen rükünler şunlardır: *"karı-koca (tarafeyn), icab-kabul, şahitler ve velîdir"* [129]

Çalışmamızda nikâh, akdi rükünleri hususunda Şafii Mezhebi ile Zâhirî mezhebi arasında göze çarpan farklılıkları şu konu başlıkları altında değerlendirmek mümkündür.

- Îcab-Kabul
- Bâkire-Dul İzni
- Şahitlerin varlığı

---

[125]Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci,* 2/90-95.
[126] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*,465-466.
[127]Rahmi Yaran, "Düğün" (İslâm'da Düğün)",*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/15-16.
[128]İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/17-19; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*,465-466; Yaran, "Düğün"10/15-16.
[129] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/48; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 442; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/209-215; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/217-220; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/139-145; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,*3/504-507.

- Had Konusundaki İhtilâf (velî ve şahit olmadan kıyılan nikâh)

4.2.9.1. Îcab-Kabul lafızlarının kullanımı

Şâfiî ve Zâhirî Mezhepleri nikâhın sahih olması için îcâb (teklif) ve kabulün (onay) gerçekleşmesini diğer fikhî mezhepler gibi şart koşarlar. Îcâb, nikâh akdini gerçekleştirmek isteyen tarafın karşı tarafa açık bir teklifte bulunmasıdır. Kabul ise, teklifi alan tarafın bu teklifi kabul etmesidir. İcap ve kabulün tam ve açık bir şekilde gerçekleştiği durumlarda nikâh sahih kabul edilir. Nikâh akdi, erkeğin veya onun temsilcisi olan velînin, kadının velîsi veya vekili önünde, belirli bir mehir (mal veya değer) üzerine kadına evlenme teklifinde bulunmasıyla başlar. Bu teklifin açık bir şekilde yapılması ve karşı tarafın da bu teklifi kabul etmesi gerekmektedir.[130]

Şâfiî mezhebine göre îcab-kabul lafızları Arapça lafızlarla gerçekleştiği gibi Arapça olmayan lafızlarla da gerçekleşir. Çünkü toplumlarda herkes tam olarak Arapça bilgisine sahip değildir. Onların bu konudaki delilleri ise örftür.[131]

Zâhirîler, icab-kabulün aynı anda, aynı mekânda ve bizzat nikâha delalet eden lafızlarla yapılmasını **(إنكاح، تزويج)** *"inkâh ve tezvîc"* şart koşarlar. Bu lafızlar tarafların niyetlerini açıkça ifade etmesi ve akdin anında tamamlanmasını sağlar. Onların bu konu hakkındaki delilleri ise şu iki ayettir.

"Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın"[132]

"Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: "Eşini bırakma, Allah'tan sakın" diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik, ki evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir."[133]

---

[130] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 443; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* , 9/91-92.
[131] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,*442-443; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/52-53.
[132]en-Nisâ 4/3.
[133] el-Ahzâb 33/73.

Zâhirî mezhebine göre her iki ayette Allah (c.c.) muhataplarına (فانكحوا ما طاب) *"inkâh"* **(زوّجناكها)** *"tezvîc"*lafızları ile hitap etmektedir. Bu hitabın dışına çıkmak caiz değildir.[134]

Şüphe yok ki fukahânın nikâh akdinde kullanılmak üzere tesbit ve kabul ettikleri lafızlar zamanlarının örf ve adetlerine müsteniddir. Belli bir nasdan çıkarılmış değildir. Bu sebeple her yerde ve zamanda halkın evlenme akdi için kullandıkları her dil ve kipteki ifadenin kabulü İslam hukukunun ruhuna daha uygun düşmektedir. Bu itibarla Şâfiî mezhebinin görüşü bu konuda toplum adına daha takdire şayandır.

4.2.9.2. Evlenen kadınların (bâkire-dul) izni hususunda ihtilâf

Nikâh, hem aile hem de toplum için büyük öneme sahip bir akittir. Bu sebeple yalnızca kadın ile erkeğin evlenmek üzere anlaşmaları yeterli görülmez. Bu konuda her toplumun, kendi inancına, gelenek-göreneklerine göre koyduğu birtakım normları vardır. İslâm'dan önce Mekke'de kız, babasından veya velisinden istenirdi. Bu uygulama velînin toplum nezdinde önemine yaygınlığına işaret etmektedir.[135]

Halifelik döneminde Hz. Ömer, (r.a.) velisi olmayan hakkında şöyle demiştir.

"Evlenmek isteyen bir kadın velisinin, veya ailesinden ileri görüşlü birinin ya da yetkili hâkimin izni olmadan nikâhlanamaz."[136]

Şâfiî ve Zâhirî mezheplerine göre, kadınlar ister bâkire-dul ve ister çocuk-ergen olsun kendileri, velîleri olmadan tek başına evlenemezler.[137] Her iki mezhebin delileri yukarda zikrettiğimiz Hz. Ömer'in (r.a.) sözü ve şu hadislerdir:

---

[134] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr, 9/47-48*; Apaydın, "Zâhiriyye", 44/93-100; Oğuzhan, "Kökeni Oluşumu ve Algılanışı Bakımından İbn Hazm Öncesinde Zâhirîlik", 147-150; Arpa, "Zâhirilik ve Mecâz", 45; Rifat Yıldız, "Fıkhî Eleştiri Bağlamında İbn Abdülber'in Zâhirîleri Eleştirisi", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/İDEKTA (31 Temmuz 2021), 149-160.

[135] Apaydın, "Velâyet", 43/15-19; Atar, "Nikâh", 33/112-117.

[136] Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. ʿAbdillâh b. Muḥammed İbn ʿAbdülber en-Nemerî, *el-Kâfî fî Fıḳhi ehli'l-Medîne,* thk. Muḥammed Muḥammed ʾAḥîd (Riyad: Mektebetu'r-Riyâḍi'l-Ḥadîṯe, 1400/1980), 231.

[137]İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 443-444.

Hz. Aişe'nin (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. *"Kadın, velisi olmadan nikâhlanmaz. Eğer nikâhlanırsa nikâhı batıldır (üç kere). Erkek onunla ilişkiye girmişse bu ilişkiye karşılık kadının mehir alma hakkı vardır. Eğer anlaşamazlarsa sultan (yetkili kişi) velisi olmayanın velisidir."*[138] Başka bir hadiste Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Velisiz nikâh olmaz."*[139] Evlenen kadınlardan izinlerinin alma hususunda her iki mezhep, arasında şu farklılık vardır;

Şâfiî mezhebinde ise kadınlardan izin alma durumu bakire ve dul kadınlar arasında farklılık gösterir:

1. **Bakire Kadınlar:** Şâfiî mezhebine göre baba ve dede, (Cebr-i Velâyet) bakire kadınları çocuk-ergen farkı gözetilmeksizin onlardan izin almadan denkleri ile onları evlendirebilir. Fakat ergen kızdan izin alması sünnettir.[140]
2. **Dul Kadınlar:** Şâfiî mezhebi'ne göre velîler, dul kadınların evlendirmesi hususunda bizzat dul kadınlardan izin almaları gerekir.[141] Şâfiîlerin bu hususta delilleri şunlardır:

Hz. Aişe'nin (r.a.) Hz. peygamer (s.a.s.) ile daha Mekke'deyken kıyılan nikâhı ile Hz. Ali'nin (r.a.) kızı Ümmü Gülsüm ile Hz. Ömer'le (r.a.) olan evliliğidir. Çünkü bu iki evlilik işlemi velî aracılığı ile olmuştur.[142]

Dul hakkında ise Peygamber'in, (s.a.s.) *"Dul kadın kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir.*[143] sözü, onun izni olmadan velisinin bir şey yapamayacağı anlamına gelir. Dul kadın kimle isterse onunla evlenir ama

---

[138] İbn Mâce, "Nikah", 15.
[139] İbn Mâce, "Nikah", 15.
[140] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 443-444; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/236-240; Remlî *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,* 6/224-230; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc,* 3/147-150; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/555-561; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku"*, 48-51.
[141]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 443-44; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 7/236-240; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/224-230; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,*3/555-561; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 54-55.
[142] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 49.
[143]Buhârî, "Nikâh", 22 (No.5136).

velisinin izni olmadan nikâh kıyamaz. Eğer veli direnirse, kadını, yetkili kişi evlendirir.[144]

Zâhirî mezhebine göre bâkire-dul kadınlar bulûğ çağında oldukları zaman velileri onlardan izin almadan onları evlendiremez. Ayrıca Zâhirîlere göre izin alınmadan kıyılan nikâhın hükmü geçersizdir.[145] Onların delili ise şu hadistir. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Dul kadın emri alınmadan evlendirilemez. Bekâr kıza izni sorulmadan evlendirilemez. Ey Allah'ın Rasûlü Bekâr kızın izni nasıldır? Rasûlullah (s.a.s.) Onun izni, sükut etmesidir."*[146]

Evlilikte velâyet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğu ölçüde sağlam temellere oturtulması, telafi edilmesi ve geri dönülmesi zor olan hataların önceden görülmesi ve önlenmesi, bir yönüyle de evlenecek tarafların aileleri arasında kaynaşmanın kolay sağlanması gibi hedeflere yöneliktir. Evlilik ciddi bir müessese olup, dolayısıyla nikâh kıyılırken velilerin izni alınmalıdır. Velînin izni alınmadan kıyılan nikâh her ne kadar bazı İslam âlimlerine göre geçerliyse de taraflar, evlenirken Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yukarıda zikredilen hadisini dikkate alarak, velîlerin iznini alma cihetine gitmelidirler. Evliliğe engel ahlâkî, dini ve sosyo-ekonomik bir engel yoksa velîlerin yetkilerini kötüye kullanarak zorluk çıkarmamaları ve izin konusunda gerekli önemi göstermeleri gerekir.

4.2.9.3. Şahitlik

Evlenme akdinin rükünlerinden biri de şahitlerin hazır bulunmalarıdır. Şahitler evlenme akdini doğrulayan tanıklardır. İmâm Şâfiî'ye göre evlenme akdinin sahih olması için Müslüman, akıllı, baliğ ve erkek olan iki tanığın huzurunda yapılması gerekmektedir. Bu şahitler, evlenme akdinin gerçekleştiğine

---

[144] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 443-444; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*,7/236-240; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/224-230; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc,* 3/147-150; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/555-561.
[145] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/459.
[146] Buhârî, "Nikâh", 22 (No.5136).

dair birer görgü tanığıdır ve evlenme akdinin hukûkî geçerliliği için büyük önem taşır.[147]

Bu konuda Şâfiî mezhebi görüşlerini, sünnete ve sahâbe uygulamalarına dayandırmaktadır.

İbn Abbas, tarafından rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber, (s.a.s.) *"Nikâh ancak beyyine (şahit) ile geçerlidir. "*diye buyurmuştur. Yine aynı şekilde Hz. Aişe (r.a.) validemiz, Efendimizin *"Nikâh ancak veli ve adil olan iki şahitle vardır. "*[148] sözünü aktarmıştır. Sahabe uygulamasındaki delili ise şöyledir: Hz. Ömer'e (r.a.) nikâh şahitliğini sadece bir erkek ile bir kadının yaptığı bir kişi getirildi. Hz. Ömer: *"Bu gizli nikâhtır, bunu caiz görmem. Daha önce (ikinci bir defa) böyle bir fiil işlemiş olsaydın, seni recmederdim ifadesini kullandı.*[149]

Zâhirî mezhebi, nikâhta şahitler konusunda Şâfiîler'den farklı görüş belirtmişlerdir. Bakara suresinde geçen borç akdine şahit getirmeyle ilgili *"eğer iki erkek bulamazsanız, iki bayan bir erkeği şahit tutun"* [150] ayetine binaen Zâhirî mezhebi iki bayan ile bir erkeğin, nikâha şahitlik edebileceklerini ifade ederler. Hatta erkek şart koşmaksızın dört kadını da yeterli bulurlar.[151]

Bu konuda şunu belirtmekte fayda vardır. Zahiriler, bu durumda kendi prensipleriyle çelişmektedirler. Zira onlar ayet ve hadisin açık anlamına uyarlar ve herhangi bir tefsire gitmezler. Ancak burada, borç anlaşmasıyla ilgili inen bir ayeti nikâh bağlamında kullanmaktadırlar.

4.2.9.4. Had konusundaki ihtilâf (velî ve şahit olmadan kıyılan nikâh)

İslâm hukukunda erkek ve kadının birbirlerine helal olmaları için sahih bir nikâh akdi şarttır. Yukarıda velî ve şahit konusunda her iki mezhebin görüşünü zikretmiştik burada ele alacağımız ihtilâf velî ve şahit olmadan kıyılan nikâhın ardından cinsel ilişki meydana gelmişse bu durumda eşlerin İslâm hukuku perspektifinde durumlarının ne olacağıdır.

---

[147]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 442-443; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,*7/217-225; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,* 6/209-220;Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/144-147.
[148]Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. ʿAlî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed ʿAbdulkâdir ʿAtâ (Beyrut: Daru kutubu-l ilmiyye, 1424/2003), 10/249.
[149] İmam Malik, "Nikâh", 1960.
[150] el-Bakara 2/282.
[151] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/48-50.

Şâfiî mezhebinde büyük konumları olan İbn Hacer el- Heytemî ve Şemsuddîn er-Remlî arasında bu konu hususunda bir ihtilâf mevcuttur. Heytemî'ye göre velisiz ve şahitsiz bir nikâh batıldır. Bu şekilde kıyılan nikâhın batıl olmasına ilişkin herhangi bir ihtilâf yoktur. Şâfiî mezhebinin itimat edilen görüşüne göre böyle bir nikâhın ardından cinsel ilişkiye giren kişiye had cezası gerekir. Çünkü böyle bir nikâhın haram olduğuyla ilgili icmâ vardır. Şemsuddîn er-Remlî ise velisiz ve şahitsiz kıyılan nikâhla yapılan cinsel ilişkinin had cezasını gerektirmediğini savunur.[152]

Şâfiî mezhebinde mutemed olan görüşe göre böyle bir akit neticesinde cinsel ilişki meydana gelmiş ise had cezası kişiye terettüp eder. Zâhirî mezhebinin kurucusu Dâvûd b. Ali, yukarıda zikrettiğimiz İbn Hazm'ın görüşünden-ki İbn Hazm'a göre böyle bir evliliğin hükmü geçersizdir.[153]- farklı bir görüş savunarak Şâfiî mezhebinde bir otorite kabul edilen er-Remlî ile aynı görüştedir. Nitekim ona göre böyle bir akit neticesinde cinsel ilişkinin meydana gelmesi ile kişiye had cezası gerekmez.

Delil olarak Şâfiî mezhebi böylesi bir nikâhın batıl olduğu ve bunun neticesinde meydana gelen cinsel ilişkiden ötürü kişiye had cezası gerekmediğini ileri sürmüştür. Çünkü velî ve şahit hakkında nass varid olmuştur.[154]

Zâhirî mezhebi kurucusu Dâvûd b. Ali delil olarak şunu ileri sürmüştür: Böylesi akitler ve mut'a nikâhı ihtilâflı olması hasebiyle bunlarda şüphe vardır. Şüphenin bulunduğu durumlarda İslâm hukukunun bir prensibi olarak kişilere had cezası uygulanmaz.[155]

4.2.10. Evlenme Akdinin Mâlî Yükümlülüklerine İlişkin İhtilâflar

Nikâh akdi birtakım mâlî yükümlülükleri de beraberinde getirir. Bu yükümlülükleri, *"mehir"* ve *"nafaka"* ismiyle iki ana başlık halinde ele almamız mümkündür. Bu iki hüküm, nikâh esnasında kadını korumaya ve kadının haklarını güvence altına almaya yönelik girişimlerdir.

---

[152] Aslan, *Şâfiîler'de Mezhep İçi İhtilâf,* 273.
[153] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/31-32; Aslan, *Şâfiîler'de Mezhep İçi İhtilâf,* 273-275.
[154] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. ʿAlî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed ʿAbdulkâdir ʿAṭâ (Beyrut: Daru kutubu-l ilmiyye, 1424/2003), 10/249.
[155] Aslan, *Şâfiîler'de Mezhep İçi İhtilâf,* 273.

Çalışmamızın bu bölümünde Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin *"mehir"*ve *"nafaka"* konularındaki görüşlerini inceleyerek bu konularda benzer ve farklı görüşlerini ortaya koymaya çalışacağız. Bu iki mezhep mehir ve nafaka konularının bazı meselelerinde benzer görüşe sahip olup bazı meselelerinde ise farklı görüşlere sahiptir.

4.2.10.1. Mehir

Mehir, evlilik esnasında kadına verilmesi gereken ve nikâh akdi ile meydana gelen mâlî bir haktır.[156] İslâm, mehir kavramını farklı bir yaklaşım ve vizyonla ele almış ve mehrin nikâh akdinde vazgeçilmez unsur olduğu vurgulamıştır. Mehirsiz nikâh geçerli olsa da mehrin her Müslüman erkeğin vermesi gerektiği unutulmamalıdır.[157] Ayet ve hadislerde bunun delili çoktur. Bunlara örnek olarak aşağıdaki ayet ve hadisleri zikredebiliriz.

"Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin."[158] Konu ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. *"Malı-mülkü olmayıp, evlenmek isteyen kimseye demirden bir yüzük olsa dahi onu ara bul ve (mehir olarak) ver."* [159]

"Nikâhın en hayırlısı masraf ve mehir (mâlî yükümlülüğü) az olandır." [160]

Mehir nikâh anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır. Mehrin miktarı nikâh anında belirlenmişse buna mehr-i müsemmâ denir. Nikâh esnasında miktarın belirlenmemesi veya bir sebeple geçersiz olması halinde kadın mehr-i misli hak eder. Bu durumda mehrin miktarı akrabaları arasında her yönden kendi durumuna denk olan kadınların aldığı mehrin miktarıdır. Ayrıca mehir ödeme zamanına göre mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olarak ikiye ayrılır.[161]

---

[156] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü* (İstanbul: Ensar, 2019), 356.
[157] Mehmet Âkif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389-391.
[158] en- Nisâ 4/4.
[159] İbn Mâce, "Nikah", 17.
[160] Suleymân b. el-Eşʿaṣ es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn ʿAbdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAṣriyye, ts.). 32.
[161] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 356-357; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 460-463; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l Minhâc*, 7/375-401; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/334-355; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/225-234; Dimyâtî, *İʿânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/626-645;134-136.

Mehir konusunda Zâhirî mezhebi Şâfiîlerin talâk hususunda mehir ile ilişkilendirdiği kıyası bâtıl olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Zâhirî mezhebine göre boşanma mutlak bir fiildir. Onlara göre ister cima olsun veya olmasın sahih nikâh akdinden sonra feshi gerektiren bir durum meydana gelirse kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır. Şâfiî mezhebine göre ise sahih bir nikâh akdinden sonra nikâhı fesh etmeyi gerektiren bir durum meydana geldiğinde ve cima gerçekleşmemiş ise fesihten önce mehrin yarısı verilir. Delil olarak ise cimadan önce boşanan kadının durumuna kıyas etmişlerdir. Boşanma konusunda cimadan önce talâk vaki olmuşsa burada Zâhirî mezhebi ile aynı görüşü paylaşmışlardır. Şâfiîlerin zikrettiği husus mehr-i müsemmâ ile ilgilidir. Eğer mehr-i müsemmâ değilse aynı olgu mehr-i misil ile karşılık bulur.[162]

Zâhirî mezhebi Şâfiîlerin aksine ister mehir müsemmâ olsun ister olmasın ister cima olsun veya olmasın sahih nikâh akdinden sonra feshi gerektiren bir durum meydana gelirse kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır. Delil olarak ise yukarıda zikrettiğimiz Nisâ suresinin 4. ayetini esas alırlar. Fesih ise fiil değil bilakis gerekli ve zorunlu olan bir kaçınılmazlık ilkesidir. Durum böyle olunca fesih ve talâk arasında bir benzerlik söz konusu değildir.[163]

Her iki mezhep arasında cereyan eden diğer bir farklılık ise mehrin hemen verilip (mehr-i muaccel) verilmemesi (mehr-i müeccel) hususudur.

Şâfiî mezhebine göre evlenen kişi mehri hemen peşin olarak verebildiği gibi bir kısmını hemen diğer bir kısmını daha sonra veyahut hepsini erteleyip verebilir. Fakat başta Şâfiî olmak üzere birçok âlim cinsi birliktelik gerçekleşmeden mehrin bir kısmını verilmesini müstahap görmüşlerdir.[164]

Delil olarak ise kişilerin evlendiği beldelerdeki örf-adet gelenek ve göreneklere dayandırmışlardır. Çünkü bazı yerlerde peşin bazı yerlerde tamamı

[162] Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/234-242.
[163] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/82-85.
[164] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 460-463; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/334-355; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/229-230; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/74-76; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/225-234; Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/626-645.

veya taksitli olarak ödenmektedir. Örfte meydana gelen bu durumlar şart niteliğindedir.[165]

Zâhirî mezhebi evlenen kişinin belirlenen mehrin hemen verilmesini şart koşmuşlar, mehrin ertelemesini caiz görmemişlerdir.[166]

Zâhirî mezhebi, delillerini şu ayete dayandırmışlardır: *"Kadınlara mehirlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarlarsa onu afiyetle yiyin."*[167] Bu ayette mehrin erteleneceğine dair bir işaret yoktur. Ayetteki emir, mehrin anında hemen peşin olarak verilmesini gerekliliğini açıkça ifade etmektedir. Zâhirîlerin bu konudaki bir diğer deli ise şudur: Hz. Ali, (r.a.) Hz. Fatma (r.a.) ile evlendiğinde herhangi bir mehir vermeden, kendisi ile birlikte olmak istemiş, fakat Peygamberimiz bu duruma engel olmuş ve mehir olarak bir şey vermesini emretmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali *"benim yanımda vereceğim bir şey yoktur"* demiştir. Peygamberimiz (s.a.s.) *"zırhını ver"* ver buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Ali zırhını vermiştir.[168] Zâhirîlere göre mehrin ertelenmesi caiz olsaydı Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Ali'ye bu konuda izin verirdi.

4.2.10.2. Nafaka

Nafaka, boşanma veya ayrılık sonrasında bir tarafın diğer tarafa belli bir süre maddi destek sağlamasını ifade eder. Bu maddi destek, genellikle boşanma ile haksızlık oluşmasını önlemek ve tarafların ekonomik olarak dengeyi korumak amacıyla verilir. Nafaka, ülkeden ülkeye ve durumdan duruma farklılık gösterebilir." [169]

Nafaka, ayrılmış veya boşanmış kişilerin maddi destek sağlaması için önemlidir. Özellikle çocukların bakımı için verilen nafaka, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için hayati önem taşır. Kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere verdiği nafaka, ekonomik olarak bir nevi yardım ve bu kişilerin yaşam standartlarını korumalarını sağlar. Nafaka uygulaması, tarihi kaynaklara

---

[165] Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 134-135.
[166] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/86-87.
[167] en- Nisâ 4/4.
[168]Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebû Dâvûd* (Hattâbî'nin Me'alimü's-Sünen'i ile birlikte), nşr. İzzet Ubeyd ed-De'as ve Adil es-Seyyid, Birinci baskı, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1997. "Nikâh", 27.
[169] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü,* 482;Erbay,"Nafaka",32/282-285; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*,185-190.

dayanmaktadır. Örneğin, Roma İmparatorluğu döneminde kadınlar, kocalarından boşandıktan sonra kendilerine bakacak bir erkek bulana kadar nafaka almaya hak kazanırlardı. Aynı zamanda, Ortadoğu'da nafaka, erkeklerin kadınlarına bakmak zorunda olduğu İslâmi kanunlarla sıkı bir şekilde düzenlenmiştir."[170]

Şâfiî mezhebine göre, kişinin eşine nafaka vermesi belirli şartlarla vacip olur. Bu şartları kısaca şöyle özetlemek mümkündür

1. Nikâh akdi sahih bir akit olması gerekir. Çünkü fasit akitle beraber nafaka hükmü terettüp etmez.

2. Kadın, evliliğe elverişli olmalıdır. Zira tam fiziki bir bedene ulaşmayan yaşı küçük olan kadınlar nafakayı almaya hak kazanamazlar. Bazı İslâm hukukçuları aksi görüştedir. [171]

3. Kadının nafakayı hak edebilmesi için kocanın kendisinden istifade edeceği bir evin ve herhangi bir engelin bulunmaması gerekir. Çünkü nâşize olan bayan nafakayı almaya hak sahibi değildir.[172]

İmâm Şâfiî'ye göre erkeğin nafaka yükümlülüğü, evlilik birliği içerisinde kadının geçimini sağlama sorumluluğunu taşımasını gerektirir.[173] Erkek, evlilik süresince eşine maddi destek sağlamalı, onun ihtiyaçlarını karşılamalı ve yeterli düzeyde geçimlik temin etmelidir. Bu eğilim, kadının haklarının korunması ve aile birliğinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

İmâm Şâfiî, nafakanın miktarının belirlenmesi konusunda da prensipler ortaya koyar. Nafaka miktarı, taraflar arasında anlaşma, mahkeme kararı ve örf ile belirlenebilir. İmâm Şâfiî, nafakanın, kadının yaşam standartlarına, ihtiyaçlarına ve erkeğin maddi durumuna uygun olması gerektiğini ifade eder. Nafaka da

---

[170] Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282-285.

[171] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 141-142.

[172]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 514-520; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/301-335; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/187-217; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/485-442; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 185-194; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 141-142.

[173]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,*514-520; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/301-335; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/187-217; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/485-442; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 185-194; Qutaiba Amer Saeed Al-Nidawi. "Mısırlı Şemseddin Muhammed es-Şâfiî'nin 'Tefsiru'l-Kur'an' İsimli El Yazmasını Tahkik ve İnceleme (Enam Suresi)".Yüksek Lisans Tezi,Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2023.

adâletin sağlanması ve her iki tarafın da adil bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanır.[174]

Zâhirî mezhebi, nafaka konusunda İmâm Şâfiî'ye benzer bir görüşe sahiptir. İhtilâf ettikleri hususa gelince Şâfiî mezhebinin aksine Zâhirî mezhebi hukukçusu İbn Hazm'a göre zengin olan kadın kocasının nafakasını temin etmekle yükümlüdür.[175] Çünkü İbn Hazm eşlerin birbirlerine Allah'ın emaneti olduğunu vurgulamaktadır. Delil olarak "*Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emrediyor…"*[176] Ayetini getirmektedir. Aynı şekilde Zâhirî mezhebi Şâfiî mezhebinin aksine kocası ölen kadının mesken hakkının bulunmadığını ifade etmektedirler.[177] Dönüşsüz (bâin) talâkta kadının hamile olması durumunda, Şâfiîler'e göre nafakayı hak kazanacağı görüşü hâkimken, şayet hamile değilse- sadece mesken hakkı tanınır.[178] Zâhirî mezhebine göre ise bâin talâkla boşanan kadının hamile olsun olmasın nafaka ve mesken hakkı bulunmadığını iddia etmektedirler. Delil olarak ise boşanan eşlerin birbirlerine olan nikâh bağı bulunmadığı ve bu itibarla kocanın herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığını belirtmişlerdir.[179]

4.2.11. Nikâhın Fesih Olma Sebeplerine İlişkin İhtilâflar

Fesih sözlükte, *bozmak, ayırmak, hükümsüz kılmak; daha önce yapılmış olan akdi bozup hiç yapılmamış gibi eski haline çevirmek* anlamlarına gelir.[180] Akitlerin durumuna göre çeşitli fesih şekilleri vardır. Bazen akit kendiliğinden münfesih olur. Buna infisah denir. Akdin konusunun, akdi ifa imkânsız olacak şekilde helâk olması gibi. Bazen iki tarafın iradesiyle veya taraflardan yalnız birisinin isteği üzerine de akit feshedilebilir. Bazen de fesih, devlet tarafından

[174]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 514-520; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/301-335; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/187-217; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/485-442; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 185-194.
[175] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/251-252.
[176] En- Nisâ 4/58.
[177] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/251-254; Erbay, "Nafaka", 32/282-285.
[178]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,*514-520; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/301-335; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/187-217; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/485-442; Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 185-194.
[179] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/251-254; Erbay,"Nafaka", 32/282-285.
[180]İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib el-Efrîkî el-Mısrî, *Lisânu'l-'Arab,* Dâru Sâdır, Beyrut ts. 3/45; Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*,141; Bardakoğlu, "Fesih", 12/427-436.

gerçekleştirilir. Bu duruma göre, akitleri fesih şekline bakarak üç grupta incelemek mümkündür.

1. *Tek taraflı irade beyanıyla fesih*: Akitlerin bir kısmı, bazı durumlarda taraflardan birisinin tek yanlı iradesiyle feshedilebilir. Kendisinde muhayyerlik bulunmayan akde *"lâzım";* muhayyerlik bulunan akde ise "*gayri lâzım"* denir. Gayri lâzım akit, tek yanlı irade ile feshedilebilen özelliğe sahiptir. Bu çeşit akitler taraflardan sadece birinin akdi reddetmesiyle ortadan kalkar. Meselâ, satım akdinde muhayyerlik şartı koyan tarafın *"akdi feshettim"* demesi ile akit ortadan kalkar. Lâzım akitler ise iki taraflı irade ile veya devletin müdahalesiyle sonlandırılabilir.[181]
2. *Yeni bir akitle fesih*: Bir kısım akitler iki tarafın anlaşmasıyla sona erer. İkâle buna örnek verilebilir. İkâle, karşılıklı rıza ile bir akdi bozmak ve akitten caymak demektir. İkâle, tarafların razı olmadığı veya sonradan caymayı gerektiren bazı sebeplerin ortaya çıktığı durumlarda söz konusu olduğu için sıkıntıyı giderme amacına yöneliktir. Şâfiîler göre İkâle, gerek taraflar gerekse üçüncü kişiler açısından fesih niteliğinde bir işlemdir.[182] Ebû Hanîfe'ye göre ise İkâle taraflar hakkında fesih, üçüncü kişiler hakkında ise akiddir. Fakat Ebû Hanîfe'ye göre ikāle aslında fesih anlamı taşımaktadır. Çünkü taraflar, üçüncü kişilerin bu işleme yönelik haklarını düşürme yetkisine sahip değildir. İkâlenin üçüncü şahıslar hakkında akid sayılması, akdin taraflarının başvurabilecekleri hilelere karşı üçüncü şahısların müktesep haklarını koruma amacını taşımaktadır.[183]
3. *Devlet eliyle fesih:* Bazı durumlarda akit devlet eliyle feshedilir. Eşlerin nikâhın gayesini gerçekleştiremeyecek derecede ayıplı çıkması, kadının cinsiyet uzvunun doğuştan arızalı olması, erkeğin iktidarsız

[181] Hussein Alı, *İslam aile hukukunda nikâh akdinin feshi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Bardakoğlu, "Fesih", 12/427-436.
[182]Hin vd., *El-Fıkhü'l-Menheci*, 3/43-44.
[183]Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İḫtiyâr li ta'lîli'l-Muḫtâr*, nşr. Halid Abdurrahman el-Akk, Dördüncü Baskı, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2007, 2/11-12; Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 241; Bardakoğlu, "Fesih", 12/427-436.

bulunması gibi hallerde karşı eşin mahkemeye başvurarak nikâhı feshettirebilir.[184]

4. *Nikâhta fesih:* Evlenme akdi sırasında mevcut olan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktır. Evlilikte fesih sayılan ayrılıklar şunlardır:

1) Karı kocadan birinin dinden çıkması sebebiyle evliliğin sona ermesi,

2) Evliliğin akitteki bir bozukluk yüzünden sona ermesi.

3) Kocanın, karıya denk olmaması sebebiyle ayrılık.

Boşama (talâk) ve fesih, ortak bir vasıf olarak her ikisi de evliliği sona erdirir. Ancak aralarında şu farklar vardır: Talâk, bâin ve ric'î olmak üzere ikiye ayrılır. Bâin talâk evliliğe derhal son verir. Ric'î talâkta ise, eşlerin iddet içinde yeniden birbirine dönme imkânı vardır. Fesih ise; evliliğe daima derhal son verir.[185] Bu bölümde her iki mezhebin feshe konu olacak ihtilâfları ele alınacaktır.

4.2.11.1. Eşlerden birinin kusurlu olması

Eşler, fiziksel kusurlar konusunda sadece yedi kusur nedeniyle nikâh akdini feshedebilirler. Bu kusurlardan üç tanesi ortaktır. Bunlar, akıl hastalığı cüzzam ve alaca hastalığıdır. İkisi sadece erkeğe ait kusurdur: Cinsel organın olmaması ve iktidarsızlıktır. İki tanesi de kadına ait hastalıktır: Bunlar da kadının cinsel organında ilişkiye engel olan et parçası (retak) [186] ve yine ilişkiye engel olan kemik parçasıdır (karn).[187] Bu kusurlar dışında başka kusurlardan dolayı nikâh akdi feshedilemez.[188]

4.2.11.2. İktidarsızlık sebebi ile fesih

Şâfiî mezhebine göre erkeğin veya kadının iktidarsızlığı nikâhın feshini gerektiren bir durumdur. Şâfiî mezhebi delil olarak evliliğin temel işlevi olan ailenin kurulmasına engel olduğu gerekçesi ile ve ayrıca cüzam olan hakkında

---

[184] Bardakoğlu, "Fesih", 12/427-436.
[185] Hussein Alı, *İslam Aile hukukunda nikâh akdinin feshi* (Ankara: Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).
[186] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 480.
[187] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 292
[188] Cüveyni, *Nihayetü'l matlab fi dirayeti'l-mezheb*, 5/408-426; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 446-447; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*,7/275-283; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/253-261; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/164-166.

vârid olan *"Aslandan kaçtığınız gibi cüzzam olan birinden kaçın."*[189] Hadise kıyas ederek iktidarsızlığın nikâhın eşlerin müracaatı ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Ayrıca Şâfiî mezhebi iktidarsızlık sebebi ile boşanmanın gerçekleşebilmesi için üzerinde bir yıl geçmesinin gerektiğini ve bu zamanın geçmesi ile hastalığın ortaya çıkıp netleşeceğini ifade etmişlerdir.[190]

İbn Hazm, cinsel özürden dolayı karı-kocayı ayırmayı caiz görmemiştir.[191] İbn Hazm, kendi delillerini tek tek ortaya koyarak, şöyle demektedir: *"Bizim bu hususta*ki *delilimize gelince; nikâhın şeriata uygunluğu, Allah'ın ayeti ve Rasûlullâh'ın (s.a.s.) sünneti ile sabittir. Allah (c.c.) evli bir kadını kocasından başka herkese haram kılmıştır. Kur'an'a ve Sünnete dayanmadan karı-koca arasını ayıran kişi, Allah'ın ayet-i kerimesinde yerdiği şu kişilerin sıfatı ile sıfatlanmış olur; "Onlar, o iki melekten karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı."*[192] *Böyle bir şey yapmaktan Allah'a sığınırız".*[193]

İbn Hazm, karı-kocanın arasını ayırmayı ve erkeğin iktidarsızlığının ispatı için bir sene beklenilmesini söyleyen fakihleri eleştirerek şöyle demektedir: *"İktidarsız olan kişi karısını boşamak isterse, biz ona engel olmayız. Ancak biz, başkalarının bu hükmü vermesini veya bir sene bekledikten sonra aralarını ayırmayı çirkin ve uygunsuz bir davranış olarak görmekteyiz. Bu durum, Kur'an, Sünnet, icmâ, sahâbe uygulaması, kıyas ve akıl süzgecinden geçirilmemiş bâtıl bir yaklaşımdır. Şayet Allah'ın "îlâ" yapan kişinin beklemesini emrettiğini ve bu bekleme müddetinin sonunda ya tövbe edip karısına dönmesi ya da onu boşaması için zorlama yapılmasını örnek olarak gösteriyorlarsa, bu şekliyle doğrudur. Ancak bu müddet dört aydır. Bir sene beklemeyi ve aralarını ayırmayı hangi delil ve nastan çıkarıyorlar?*

İbn Hazm, yukarıdaki sözlerini iktidarsız olan kişiye bir sene mühlet verip bu zaman zarfında iktidarsızlığı kesinleşirse, onu karısından ayıranlara hitaben

---

[189] Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. İsmâʿîl b. İbrâhîm el-Buḫârî el-Buḫârî, *Sahîhîḥu'l-Buḫârî,* thk. Muṣṭafa Dîb el-Buġâ (Dımaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993)., "tıp",19 (no:50707).
[190] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 446-447; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/275-283; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/253-261; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/203-210.
[191] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/203-205.
[192] el- Bakara 2/102.
[193] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/203-205.

söylemiştir. Zira bu konu izaha muhtaçtır. İktidarsız olan kişiye müddet vermek, iktidarsızlığın gerçek olup olmadığını anlamak ve teyit etmek içindir. Bazen erkeğin bir hafta veya bir ay karısı ile cinsel ilişkide bulunamaması, onun iktidarsız olduğu anlamına gelmez. Bilakis sağlıklı bir insan olduğu da düşünülebilir. Bu gibi durumlarda konunun aydınlığa kavuşturulması için başta Şâfiî mezhebi ve diğer fakihler, bir yıl zaman tanırlar. [194] Bir sene zarfında karısı ile cinsel ilişkide bulunamazsa bu durum onun iktidarsızlığının delilidir. Çünkü insanların tabiatları farklı olduğundan dolayı bir kısım insanlar, senenin herhangi bir mevsiminde gayet dinç, diğer mevsimlerde ise yorgun ve bitkin olabilirler. Bu sebeple daha önceki dönemlerde dört mevsimi içine alan bir zaman dilimi kadar mühlet verilmesinin yerinde ve doğru bir karardır. Kişi bu süre zarfında eşi ile cinsel ilişkiye girmezse, bu durum, o kişinin iktidarsızlığını göstermektedir. Fakat günümüz şartlarında, bu konu ile ilgili doktorun vereceği rapor, bu konuyu çözme potansiyeline sahip olabilir.

4.2.11.3. Erkek ve kadında bulunan ortak ve yalnızca kadında bulunan hastalıklar

Yukarıda zikri geçtiği gibi, cüzzam ve alaca hastalıkları hem kadın hem de erkeklerde ortak bulunan hastalıklardandır. Bunlara ilaveten bir de kadına özgü bulunan hastalıklar (retak ve karn)[195] nikâhın icra ve devamlılığını tehlikeye sokan ve aile kurumunu zayıflatan hastalıklardan kabul edilmiştir.

Şâfiî mezhebine göre yukarda zikri geçen deliller göz önüne alınarak bu kusurların bulunması neticesinde eşlerden birisinin hâkime müracaat ederek, boşanma talebinde bulunmasında herhangi bir sakınca yoktur. Bu kusurlar ister akit esnasında olsun ister akitten sonra olsun değişen bir şey olmaz.[196]

---

[194] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 446-447; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/275-283; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/253-261; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/203-210.
[195] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 292-480.
[196]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn,* 446-447; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/275-283; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/253-261; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/203-210; Hin vd., *El-Fıkhü'l-Menheci*, 2/107-111.

Zâhirî mezhebine gelince, fiziksel kusurlar ve başka kusurlar sebebiyle nikâhın feshi mutlak manada caiz değildir. Zâhirî mezhebi görüşlerini şu delillerle desteklemektedir:[197]

Hz. Aişe'nin (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rifâ'a el-Kurazî'nin karısı Hz. Peygamber'e geldi ve şöyle dedi: Ben Rifa'a'nin eşi idim, beni üç talâkla boşadı. Ondan sonra Abdurrahman b. Zübeyir ile evlendim. Ancak o benimle cinsel birleşmede bulunacak durumda değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Rifa'a'ya dönmek istiyor musun? O, da evet dedi Sen Abdurrahman'ın o da senin balcığından tatmadıkça bu olmaz."*[198] Zâhirîlere göre bu kadın, kocasının, kendisi ile cinsi münasebette bulunmadığını Hz. Peygamber'e şikâyet etmekte ve kocasından ayrılmak istemektedir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) onların arasını ayırmamaktadır.

Şâfiîler, İbn Hazm'ın delil olarak öne sürdüğü hadisteki olayı üzerinde durduğumuz hususla pek de ilişkili olmadığını vurgulamaktadırlar. Çünkü hadiste Rifâ'a el-Kurazî'nin karısının tekrar Rifâ'a dönmesi için Abdurrahman b. Zübeyir (r.a.) ile cinsi birliktelikte bulnması vurgulanmaktadır.[199] Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) Rifâ'a el-Kurazî'nin karısının sorduğu soruya şu cevabı vermiştir. *"Rifa'a'ya dönmek istiyor musun? O, da evet dedi Sen Abdurrahman'ın o da senin balcığından tatmadıkça bu olmaz*.[200]

4.2.12. Nikâhın Sürecine Etki Eden Diğer Görüş Ayrılıkları

4.2.12.1. Radâ (süt emme)

Süt akrabalığı sadece, belirli bir yakınlı olan kişiler arasında evlenme engeli oluşturmaktadır. Miras, nafaka sorumluluğu ve şahitlik yasağı gibi hükümleri meydana getirmez. Nisâ suresinde geçen *"sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz size haram kılınmıştır. "*[201] ayetiyle sütanne ve süt kız kardeşle evlenme yasaklanmıştır.[202]

---

[197] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/79-80.
[198] İbn Mâce, "Nikah",32.
[199] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/275-283; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/253-261
[200] İbn Mâce, "Nikah",32.
[201] en-nisâ 4/23.
[202] Osman Kaşıkçı,"Radâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384-386.

Süt hısımlığından ötürü evlenme engelinin oluşabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi gerekir. Şâfiî mezhebi bu engelin oluşabilmesi için emzirilen çocuğun iki yaşından küçük olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Onların delilleri ise Kur'ân-ı Kerîm'deki Bakara Suresi'nin şu ayetidir: *"Anneler çocuklarını, emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için, tam iki sene emzirirler.*"[203] Emzirme süresi Şâfiî mezhebine göre iki yıl olarak belirlenmiştir.[204]

Zâhirî mezhebi ise, evlenme engeli hususunda yaş sınırı olmaksızın büyük bir kimsenin emzirilmesiyle de süt hısımlığının oluşabileceğini ileri sürmüşlerdir.[205] Delillerini ise şu hadise dayanmışlardır: "*Süheyl'in kızı Sehle, Rasûlullâh'a (s.a.s.) gelerek daha önce evlâtlık olarak aldığı Sâlim adındaki çocuğu öz oğlu gibi gördüğünü, fakat evlât edinmenin yasaklanmasından sonra ergenlik çağını geçmiş Sâlim'le tek odalık bir evde beraber kalmalarının sakıncalı ve sıkıntı oluşturduğunu söylemiş, Hz. Peygamber de (s.a.s.) ona sütünden vermesini, böylece aralarında süt hısımlığından ötürü bu sıkıntının ortadan kalkacağını ifade etmiştir".*[206] Zâhirî mezhebi gibi Hz. Âişe de (r.a.) bu hadisi delil olarak kullanır. Fakat şunu belirtmekte fayda vardır: Bu hâdisi Zâhirî mezhebi ve Hz. Aişe (r.a.) her ne kadar genel bir hüküm olarak yorumlamışlarsa da Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) diğer eşleri ile büyük çoğunluğu teşkil eden âlimer bunun özel bir izin ve hüküm olduğu kanaatindedirler.[207]

Süt emzirme yoluyla evlenmenin haramlığı konusunda şunu belirtmekte fayda vardır. Süt akrabalığı, bebeğin memeden sütü emmesiyle oluştuğu gibi kadından alınan sütün içirilmesiyle de oluşur. Dolayısıyla süt bankalarından temin edilen sütün emme yaşındaki çocuklara verilmesiyle süt akrabalığı meydana gelmektedir. Bu nedenle süt akrabalığında herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve dinen haram sayılan bir evliliğe sebep olmamak için süt verenlerle süt emenlerin kimlik bilgilerinin kayda alınması ve bu konuda titizlik gösterilmesi gereklidir. Ayrıca süt bankalarına farklı kadınlar tarafından verilen sütlerin

[203] el-bakara 2/233
[204]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 510-511; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc, fî şerhi'l-Minhâc,* 8/283-297; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,* 7/176-186; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/416-417.
[205] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 10/202-204; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 34-35.
[206] İbn Mâce, "Radâ", 32.
[207] Abdulhamid, *Ahvalı şahsiyye*, 48-50

karıştırılmış olması neticesinde dahi bu hüküm değişmez. Böyle bir durumda süt veren kadınların tamamıyla bu sütleri içen çocuklar arasında süt hısımlığı meydana gelir.

4.2.12.2. Îlâ

Sözlükte *"yemin etmek"* manasına gelen îlâ kelimesi terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklamasını ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de terim anlamında bir defa geçen îlâ İslâm hukukunda önemli bir yere haizdir.[208]

Îlânın meşruiyeti Kitap ve Sünnetle sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır. *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse şüphesiz ki Allah her şeyi çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Eğer boşamayı kastederlerse muhakkak Allah her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir."*[209] Hz. Aişe'den (r. a.) nakledilen, *"Resulullah eşlerine îlâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı kefâret verdi"*[210] şeklindeki rivâyet ve bu olayın ayrıntılarıyla ilgili hadisler îlânın meşruluğunun diğer delilleridir. Sade bir hayat yaşayan Hz. Peygamber (s.a.s.) eşlerinin bazı maddî taleplerinden dolayı üzülmüş *ve îlâ* yaparak onlardan bir ay uzak kalmıştır. Daha sonra nâzil olan Ahzâb sûresinin 28-29. *"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: "Eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereyim."*[211] *"Eğer Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*[212] ayetleriyle Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hanımları, bol ve huzurlu bir hayat yaşamak üzere kendisinden ayrılmak veya Allah'ı, resulünü ve ahiret hayatının güzelliklerini tercih etmek hususunda serbest bırakılmış, bunun üzerine onlar da isteklerinden vazgeçerek Hz. Peygamber'le (s.a.s.) yaşamayı tercih etmişlerdir.[213]

---

[208] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* 6/520; Hamdi Döndüren, "Îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61-62.
[209] el-Bakara 2/226-227.
[210] İbn Mâce, "Nikah", 24.
[211] el-Ahzâp 33/28.
[212] el-Ahzâp 33/29.
[213] Hamdi Döndüren, "Îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61-62.

Bu başlık altında Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin iki ihtilâfına değineceğiz. Şâfiî mezhebine göre îlânın gerçekleşebilmesi için *îlâ* yapan eş, yemin edeceği esnada bu süreyi dört aydan fazla olarak belirtmesi gerekir. Şâfiîler Bakâra suresindeki *"Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir."*[214] Ayet ile görüşlerini delillendirmişlerdir. Şâfiîler ayette **(أربعة أشهر و عشرا)** *"dört ay"* lafzını göz önünde bulundurmuşlardır. Onlara göre *îlâ* yapan kişi, ancak dört aylık bir zaman diliminden fazla bir süre içerinde eşine yaklaşmayacağına dair yemin ederse o zaman *îlâ* yapmış olur. [215]

Zâhirî mezhebine gelince onlara göre yukardaki ayette Allah, zikri geçen hükme, yemin edecek belirli bir vakti tayin etmemiş ve istisnada etmemiştir. Bu yalnızca Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve tasarrufudur. Bu delile göre, Zâhirî mezhebi ister ömrü boyunca eşine yaklaşmayacağına dair yemin etsin isterse bir saat yaklaşmayacağına dair yemin etsin, değişen bir şey olmaz *ve îlâ* gerçekleşmiş olur.[216]

Şâfiî mezhebine göre "*îlâ"* müddeti bittiğinde erkek eşini tekrardan nikâhına almamış ise kadının mağdur olmaması için kadın hâkime müracaat ederek hâkim, boşanma işlemini gerçekleştirebilir. Delilleri ise *"kıyastır"*. Kadın boşanmanın diğer durumları için hâkime başvurduğu gibi, "*îlâ"* hususunda da mağdur olmaması için hâkime başvurabilir.

Zâhirî mezhebine gelince, hâkimin bu durumda olan kadını boşama yetkisi yoktur. Sadece kadının eşi boşama işlemini gerçekleştirebilir. Delilleri ise *"De ki: Her şeyin Rabbi O iken ben başka bir Rab mı arayayım? Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak Rabbinizedir. O size, ihtilâf etmekte olduğunuz şeyleri haber vermektedir. "* ayetidir. [217] Onlara göre kuşkusuz bu ayet esas itibariyle bütün müslümanlara yönelik bir buyruktur. Herkes kendi yaptığı

[214] el-Bakara 2/226-227.
[215]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 490; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/170-171. Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/68-77; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/343-350; Hin vd. *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/138-139.
[216] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/178-185.
[217] el-en'âm 5/164.

eylemlerle sorumludur. Hâkimin başkasının eşini boşama sorumluluğu yoktur. Ancak kişi evlendiği hanımını boşayıp ve kendisi bu sorumluluğu üstlenbilir.[218]

4.2.12.3. Zıhâr

Sözlükte *"sırt, arka ve yüzey"* gibi anlamları bulunan *"zahr"* kelimesiyle ilişkili olan zıhâr kavramı kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi demektir.[219]

Câhiliye Arapları arasında bir boşama şekli olarak bilinen uygulama genelde, *"Sen bana annemin sırtı (zahrı) gibisin "*cümlesiyle yapıldığından zıhâr olarak isimlendirmiştir. Zıhârın gerçekleşmesi için gerekli rükün ve şartlar konusunda fakihler birçok yönden ihtilâf etmişlerdir. Benzetilen organla ilgili ihtilâflar yanında "*benzetilen eşin"* (**مظاهَر منها)** *"kendisine benzetilen kadının"* (**مظاهَر بها**) *"nitelikleri, benzeten kocanın"* (**مظاهِر)** bazı özellikleri ve zıhârın şartlı olup olamayacağı hususu ile kefâretinin ayrıntılarında derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır.[220]

Çalışmamızın bu bölümünde zıhâr konusunda Şâfiî- Zâhirî mezhepleri arasındaki üç farklı ihtilâfa temas edeceğiz. Şâfiî mezhebine göre cariyelere yapılan zıhâr için kefaret gerekmez. Delili *îlâya* yapılan kıyastır. Nasıl ki cariyelere yapılan *îlânın* fonksiyonel bir değeri yoksa *zıhârda* da durum böyledir.[221]

Zâhirî mezhebine gelince cariyeye yapılan zıhâr kefaret gerektirir. Delilleri ise *"İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. ", "Kadınlarından zıhâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah,*

[218] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/178-185.
[219] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* 14/41; Ahmet Yaman, "Zıhâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/387-390.
[220] Yaman,"Zıhâr",44/387-390.
[221]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 491-493; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/177-183; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/81-90;
Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/352-358; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/140-143.

yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[222] ayetleridir. İbn Hazm, bu ayetlerle ilgili olarak şöyle der: *"Allah burada köle, kâfir, mümin, hasta, sağlıklı, erkek, kadın, küçük, büyük anlamında özel bir işarette bulunmamıştır. Ayet genel bir ifade sergilemektedir."* İbn Hazm ayeti tahsis etmeden genel anlamıyla yorumlar.[223]

Şâfiî mezhebine göre zıhâr kefareti olarak azat edilecek kölenin kusurlu olmaması gerekir. Şâfiî, Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve Mâlik, zıhâr kefaretindeki kölenin yemin kefaretindeki köleye kıyasen mümin bir köle olması ve kusurlardan uzak bir köle olması gerektiğini söylemişlerdir. İbn Hazm yukardaki görüşleri eleştirmiş ve fasit olarak görmüştür. İbn Hazm,*"Bu kimseler gibi din hususunda hüküm vermekten Allah'a sığınırız"* diyerek ağır ifadelerde bulunmuştur. Zâhirî mezhebine göre, sağlıklı bir köle nasıl ki zıhâr kefaretine konu oluyor ise aynı şekilde kusurlu bir köle de zıhâr kefaretine konu olur. Zâhirîlerin delilleri ise yukarda zikri geçen ayetlerdir. Onlar o ayetlerin *"umûma delâlet"* ettiği görüşü hâkimdir.[224]

Şâfiî mezhebine göre **(أنتِ علي كظهر أمي)** *"Sen bana annemin sırtı (zahrı) gibisin"* ifadesinde geçen anne lafzı ile birlikte kişiye nikâhı haram olan herhangi bir kadın (bacı, teyze ve hala gibi) ifadesinin kullanılmasıyla da zihar tasarrufu gerçekleşir. Zâhirî mezhebi, ayette sadece anne lafzı geçmesinden dolayı zıhâr hükmünü **(الأمّ)** *"anne"* lafzı ile sınırlı tutmuşlardır. Şâfiî mezhebinin delili kıyastır. Onlara göre nikâhı haram olan kadınların lafızları zikredilerek yapılan zıhârın hükmü *"anne"* lafzı zikredilerek yapılan zıhârın hükmü gibidir. Zıhâr hususunda İmâm Şâfiî'den şu söz nakledilmiştir. *"Nikâhı, bir saat bile helal olan kadına yapılan zıhâr, zıhâr değildir. Nikâhı asla helal olmayacak olan kadın adına yapılan zıhâr, aslolan zıhârdır".*[225] Zâhirîlere göre ise ayette yalnızca

[222] el-Mücâdele 58/2.
[223] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/189-195.
[224] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 491-493; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/177-183; Remlî ,*Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/81-90; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/352-358; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/140-143; Yaman,"Zıhâr",44/387-390.
[225] Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*,4/352-355.

"anne" lafzı geçmektedir. Bu durum da onların bu ayetin zahirî gereğince zihârın yalnızca *"anne"* lafzı ile sınırlandırmalarına sebep olmuştur.[226]

4.2.13. Talâk (Boşanma)

Sözlükte*"serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek"*anlamlarındaki talâk kelimesi fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır. Kur'ân-ı Kerîm'in 65. suresine isim olan talâk ve aynı kökten türeyen kelimeler ayet ve hadislerde çok defa terim anlamıyla geçer. İslâm dini neslin devamı için tek yol olan evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini, karşılıklı sevgi ve saygı ortamını olabildiğince korumalarını istemiş, boşamayı ancak evliliğin sürmesine imkân kalmadığında başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak uygun görmüş, bazı dinlerde ve hukuk sistemlerinde görüldüğü gibi kâğıt üzerinde evli kalıp gönül ve bedence ayrı yaşamayı uygun görmemiştir. Kur'an ve sünnette talâkın meşruiyeti açıkça ifade edilmektedir. [227]

Araştırmamıza konu olan Zâhirî mezhebi, kurucusu aslında hayatının büyük bölümünü Şâfiî mezhebi şemsiyesi altında geçirmesi sebebiyle talâk konusunda Zâhirî mezhebi, aşırı uçlarda yer almamışlardır. Bunların yanı sıra görüş ayrılıkları da mevcuttur. Aşağıda bu görüş ayrılıklarını ve buna dair deliller incelenecektir.

4.2.13.1. Talâk lafızları hakkında ihtilâflar

Talâk, lafzın delâletinin açık olması bakımından sarih ve kinâye olmak üzere iki kısma ayrılır. Sarih lafız ile yalnızca boşama kastedilir. Kinaye ise boşamaya delâleti kat'i olmayıp, talâka ihtimali olduğu gibi olmayadabilir. Sarih lafızlar üç tanedir. **(الطّلاق)***"talâk"*, **(السّراح)** *"serâh" ve* **(الفراق)** *"firâk"*tır. Bu lafızlar boşanma hususunda şu ayetlerde açıkça geçmektedir.[228] *"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın…"*[229]*,"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer*

[226] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/189-195; en- Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 491-493; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/177-183; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/81-90; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/352-358; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/140-143.
[227] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,10/10;* H.İbrahim Acar, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496-500.
[228] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/436.
[229] et-Talâk 65/1.

dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. "[230], *"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar. "*[231] Kinayede ise talâk ihtimalli olduğu gibi olmayabilir. Bu lafızlar oldukça fazladır. Bu konuyu daha fazla uzatmamak adına, bu unsurları burada zikretmeyeceğiz.[232]

Şâfiî mezhebine göre sarih lafızlarla talâk gerçekleştiği gibi kinâye lafız ile boşayan kişinin niyetine bağlı olarak aynı şekilde boşama gerçekleşebilir.[233] Bu hususta Şâfiîlerin delili yukarda zikri geçen ayetlerdir. Kinaye lafızlar ise Hz. Aişe'nin (r.a.) naklettiği şu hadiste ifade edilmektedir. Peygamber (s.a.s.) Efendimizle evlenme arzusu bulunan Nu'mân b. Ebi'l-Cevn'in kızı Esma Peygamber'in huzuruna gelip ona yaklaşınca, ona senden Allah'a sığınırım dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona *"senden Allah'a sığınırım. Ailenin yanına dön"*[234] *dedi*. Peygamber'in (s.a.s.) kullandığı bu lafz "*kinayeli*" bir lafız olup, Şâfiî mezhebi tarafından delil olarak kullanılmıştır.[235]

Zâhirî mezhebine göre talâk ancak üç lafız'ın kullanımı ile gerçekleşir. Bunlar; *"talâk", "serâh" ve firâk"* lafızlarıdır. Zâhirîlere göre sadece bu lafızlarla talakın gerçekleşeceği kanaati onların yukarda zikrettiğimiz ayetlerin zâhir lafzını ele alıp ve bu şekilde değerlendirmeleridir. Bundan dolayı Zâhirîler kinayeli lafızla boşanmayı geçerli görmemişlerdir.[236]

4.2.13.2. Bid'î talâk

Kadının durumuna göre talâk bid'i ve sünnî talâk olarak iki kısma ayrılır. Eğer kadın hayzlı iken eşi ile cinsi münasebetten sonra hayz veya nifas gerçekleşmişse ya da temizlik döneminde eşi ona cinsi münasebette bulunmuş ise

---

[230] el-Ahzâb 33/28.
[231] et-Talâk 65/2.
[232] Acar,"Talâk",39/496-500.
[233] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 476-477; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/26-42; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/441-450; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/287-289; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/116-121.
[234] İbn Mâce, "Talak", 19.
[235] Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/116-121; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 197-198-213.
[236] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/291-297.

buna *"bid'i"* talâk denir.[237] Kadın hayz veya nifasta değilse eşi de temizliğinden sonra cinsi münasebette bulunmamış ise buna *" sünnî"* talâk denir.[238]

Şâfiî mezhebine göre haram olmasına rağmen *bid'î* talâk geçerlidir. [239] Çünkü haram olma sebebi Allah'ın (c.c.) ayette beyan ettiği durumun aksine bir durum söz konusu olmasıdır. Zira âyette şöyle buyurulmaktadır: *"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın…"* Hadis-i şerifte ise Abdullah b. Ömer, Peygamber (s.a.s.) döneminde eşini hayızlı iken boşamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer (r. a.) bu olayı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sormuştur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) cevaben *"ona eşini geri getirmesini söyle. Yanında temizleninceye kadar kalsın. Hayz olsun sonra temizlensin. Daha sonra dilerse boşamaz dilemez ise cinsi münasebet olmaksızın boşasın. "İşte bu Allah'ın kadınları boşamanız konusunda verdiği hükümdür."*[240]

Zâhirî mezhebine göre ise *bid'î* talâk geçersizdir. Çünkü talâk Allah'ın buyruğuna ve ayetin zâhirîne muhaliftir.[241] Zira Allah *"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın…"* buyurmaktadır.

4.2.13.3. Vekâlet ile boşama

Şâfiî mezhebine göre vekâlet ile boşama geçerlidir. Delil olarak Şâfiîler vekâletle boşamayı, vekâlet yoluyla yapılan diğer tasarruflara kıyas etmişlerdir. Çünkü hukukî tasarrufa ehil olan kişi boşama işlemini bizzat yaptığı gibi hanımını boşama yetkisini vekilliğe ehil olan ailesinden veya herhangi bir yabancı kişiye verebilir.[242] Fakat İbn Hazm, Şâfiî mezhebinin yaptığı kıyası anlamsız bulur. Çünkü erkek boşama hususunda diğer akitler de (alış-veriş ve hibe gibi) ne

---

[237] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",*196.
[238] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 481-482; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/76-87; Remlî ,*Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/3-10; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/307-310; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/116-121; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",*211-212.
[239] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 481-482; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/76-87; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc,*7/3-10; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/307-310; Hin vd., *El-Fıkhü'l-Menheci*, 2/116-121.
[240] İbn Mâce,"Talak",2.
[241] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/291-297.
[242] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*,476-477; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/23-42; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/456; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/285-292; Hin vd., *El-Fıkhü'l-Menheci*, 2/131.

kendisi ne de bir başkası adına vekâlet veremez, bizzat kendisi bu hukukî işlemi yerine getirmesi gerekir.[243]

İbn Hazm, Delil olarak ise Allah'ın (c.c.) ayetteki buyruğudur. *"De ki: Her şeyin Rabbi O iken ben başka bir Rab mı arayayım? Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak Rabbinizedir. O size, ihtilâf etmekte olduğunuz şeyleri haber vermektedir."*[244] İbn Hazm bu konuda şöyle der: *"Kur'an ve Hadisin caiz gördüğü şeyler dışında hiç kimse, başka bir kimsenin yerine konuşamadığı gibi vekâlet de edemez. O halde Kur'an ve Sünnetin uygun bulmadığı bir konuda söylenen her şey bâtıldır".*[245]

Yukarda belirtildiği gibi İslâm erkeğe, boşama yetkisi vermiştir. Bu yetkiye sahip olanın, o yetkiyi bizzat kendisinin kullanması tabiidir. Bu itibarla hukukî tasarrufa ehil olan her evli kişi hanımını boşama yetkisini, ailesineden veya devletin tayin ettiği hâkime danışmadan kullanması mümkündür. Bu duruma bakıldığında koca boşama yetkisini bizzat kullanabileceği gibi, vekâlet yolu ile de yapabilir. Bu itibarla kanaatimizce Şâfiî mezhebinin görüşü daha isabetlidir. İslâm hukukunun aksine modern hukukta, boşama yetkisi yalnız hâkime ait olduğu için hâkim olmayanın bu yetkiyi kullanması mümkün değildir.

4.2.13.4.Talâkta kitâbet

Yazılı boşama genellikle iki kısma ayrılır: Birincisi mersum, ikincisi gayr-ı mersum'dur. Mersum'dan maksad, bir gâibe yazılan yazıda olduğu gibi, başlıklı ve unvanı belirlenmiş şekilde yazılanıdır. Gayr-i mersum ise, başlık ve unvanı belirlenmemiş şekilde yazılanıdır.[246]

Yazılı boşamanın sahife, duvar, toprak ve benzeri bir madde üzerine işlenip açık ve belli olanı ve bir de hava, su ve benzeri şeyler üzerine parmakla yazılıp açık ve belli olmayandır. İkinci şekildeki yazılı boşama dinen hiçbir hüküm ifade etmez ve talâk'da yerine gelmez. Talâka niyet etmiş olsa bile, yine hüküm böyledir. Şayet sadece yazılı şekilde ise, niyete bağlıdır. Talâka niyet

[243] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/453-454.
[244] el-en'am,6/164.
[245] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/453-454.
[246] Acar,"Talâk",39/496-500.

ederse vaki olur, niyet etmemişse, talâk vaki olmaz. Yazılı talâk diğer bir anlamla ikiye ayrılır:

1. Başlık ve unvan yazıldıktan sonra, *«Sen boşsun»* diye açık bir ifade kullanılmışsa, yazı kadının eline ulaşsın, ulaşmasın, yazıldığı an boşanmış kabul edilir.[247]

2. Yine başlık ve unvan konulduktan sonra, *«Bu mektubum senin eline geçtiği an sen boşsun»* diye yazılı bulunuyorsa, o takdirde şarta bağlı bir talâk sayılır. Mektup, yani yazılı kâğıt kadının eline geçmediği sürece boşanmış sayılmaz. *«Mektubum sana geldiğinde sen boşsun»* diye yazarsa, mektup kadına ulaşınca, okusun okumasın, talâk vaki olur. Çünkü bu durumda şart gerçekleşmiş ve ona bağlı meşrut da yerine gelmiş sayılır.[248]

Şâfiî mezhebine göre kitâbet ile boşanma, eğer eşine niyetlenmiş ve yazdığı yazı ile boşanma arzusunda ise talâk gerçekleşir.[249] *"Kitâbet, hitâbet gibidir."* Zâhirî mezhebinde ise kitâbet ile ister niyetlensin ya da niyetlenmesin kişinin konuşması olmadan talâk gerçekleşmez.[250] Zâhirîlerin delilleri şu ayettir: *"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın…"* Zâhirîlere göre Kur'an ve Hadislerde yazılı ifadeyle talakın yapılabildiğine delâlet edecek bir delil bulunmamasından dolayı yazlı yapılan boşanmaların hukukî bir dayanağı yoktur. Ayrıca İbn Hazm'ın söylediği gibi talâk sözlü bir olgudur. Yazılı olarak gerçekleşmesine salık verecek bir delil yoktur. [251]

İrade beyanı sözlü yapılabildiği gibi, yazılı olarak da ortaya konulabilir. Bu durum günümüzde değişik tekniklerden istifade edilerek de, erkek yazılı veya sözlü olarak hanımına boşama kararını ulaştırabilir.

---

[247] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",*200.
[248] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/454-455; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc,* 8/2-19; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/423-435; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*,4/279-284.
[249]Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 474-475; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l Minhâc*, 8/2-19; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/423-435; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 200.
[250] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/454.
[251] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/454-455.

4.2.13.5. Sarhoşun boşaması

Şâfiî mezhebine göre sarhoşluk, kullanma zorunluluğu olan ilaçlar, zorlama-tehdit, habersiz zorla boğazından aşağıya sarhoş edici madde akıtılmak sureti ile olmuş ise talâk geçersizdir. Çünkü zikredilen durumlar kendi irade ve ihtiyarı altında gerçekleşmemiştir. Şayet ihtiyari ve irade ile özürsüz olarak sarhoş olup eşini boşarsa kendisine bir cezai müeyyide olarak talâk geçerli kabul edilir. Onların delilleri şu ayettir. *"Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir."*[252] Çünkü Şâfiîlere göre bu ayetin delaleti umumu ifade etmektedir. Bu itibarla normal bir insanın boşanması ile kasten sarhoş olanın boşamasında herhangi bir fark yoktur. Ayrıca sarohoşun boşanması sahâbe icmâsı ile sabittir.[253] Sahâbe icmâsı, sarhoş olma esnasında söylenen sözleri geçerli ve bağlayıcı kabul etmiştir. Sahâbe bu durumu kâzf haddi için sarhoştan meydana gelen lafızlara kıyas etmişlerdir.[254]

Zâhirî mezhebine gelince sarhoşun yukarda zikredilen her iki durumda da yaptığı boşanma gerçekleşmez.[255] Onlara göre bu konuda delil şu ayettir. *"Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da -bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin); yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."*[256] Allah (c.c.) bu ayette sarhoşun ne dediğini bilmediğinden dolayı sözünü muteber saymamıştır. Hadis-i Şerifte geçen şu olay da aynı şekilde delil olarak kabul edilmektedir: Bir kişi Peygamber efendimize

---

[252] el-Bakara 2/230.

[253] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l Minhâc*, 8/2-19; Şirbînî, *Muġni'l-muḥtâc,* 3/279-780; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/125-126.
İbrahim kâfi Dönmez, "Sarhoşluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/141-145;Acar,"Talâk",39/496-500.

[254] Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 474-475; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l Minhâc*, 8/2-19; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/423-435; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/125-126.

[255] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/471.

[256] en-Nisâ 4/43.

(s.a.s.) gelerek zina suçu dolayısıyla itirafta bulundu. Peygamber efendimiz (s.a. s.)*"bu içki mi içmiş. ?"*[257] Bir adam kalktı ve ağzını kokladı fakat içkiye dair bir alamete rastlamadı. Hadisin delâletine göre, şayet bu adam içki içseydi Peygamber (s.a.s.) bu adamın zina itrafını kabul etmezdi. Aynı şekilde boşanma için de bu hüküm geçerlidir. [258]

Şâfiîlerden Müzenî (ö. 264/878) ve İbn Süreyc'e (ö. 306/918) göre yukardaki görüşün aksine hiçbir şekilde sarhoşun boşaması geçerli değildir. Çünkü talâkın geçekleşebilmesi için kastın olması gerekir. Durum böyle iken talâk için sarhoş olanlarda bu kast söz konusu değildir.[259]

Burada şunu belirtmekte fayda vardır. Günümüzde kullanılan uyuşturucu maddeleri sarhoşluğu meydana getiren maddelere kıyas ederek Şâfiî mezhebine göre uyuşturucu maddeler, kullanma zorunluluğu olan ilaçlar, zorlama-tehdit ve habersiz bir şekilde alınmışsa böyle bir durumda talâk geçersizdir. Çünkü zikredilen bu durumlar kendi irade ve ihtiyarı altında gerçekleşmemiştir. Şayet ihtiyari ve irade ile özürsüz olarak uyuşturucu maddeleri kullanıp ve sarhoş olup eşini boşarsa kendisine bir cezai müeyyide olarak talâk geçerli kabul edilir.

4.2.13.6. Yeminle gerçekleşen talâk

Şâfiî mezhebine göre yeminle (Boşanma niyeti ile değil yemin niyetiyle ve yemin tarzında yapılan) talâk geçerlidir.[260] Hayatının son zamanlarında yemin kefareti de vermesi gerekir.[261] İbn Hazm'a göre Şâfiî'nin delili geçersizdir. [262] Herhangi delil ve dayanağı yoktur.[263]

İbn Hazm'a göre yeminle yapılan boşanmanın herhangi bir hukukî geçerliliği yoktur. İbn Hazm *"İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffareti budur."* [264] Ayetini zikrettikten sonra şöyle demektedir. *"Bize yeminle boşanma hususunda muhalefet edenler, Mekke'ye yürüyeceğim diye yemin edenler, bu tür*

[257] İbn Mâce,"Hudud",9.
[258] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/471
[259] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/471; Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",* 178-179.
[260] Aslan,*"İslâm Aile Hukuku",*223-224.
[261] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 8/64-69; Remlî , *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/466-470; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/130-131.
[262] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/476-479.
[263] Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/130-131.
[264] el-Mâide 5/89.

olaylarda bu fiilleri yaptığı zaman onlara göre bir kefaret gerekmez. Yapmadıkları takdirde ise bunlar bize göre bir yemin değildir. Yemin ancak Allah'ın yemin olarak tanıttığı şeylerdir. Zira Hadis-i Şerifte İbn Ömer (r.a.) kanalıyla gelen bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. *"Kim yemin edecekse ancak Allah'ın adı ile yemin etsin."*[265] İbn Hazm, şu Görüşü savunarak ve şöyle der. *"Burada Allah dışında varlıklar adına edilen yeminler yemin değildir. Ancak günaha sebep olur. Bu nedenle işkal ortadan kaldırılmıştır. Yeminle talâk geçerli olmaz."*[266]

4.2.13.7. Muhâlaa

Sözlükte *"elbiseyi çıkarmak, soyunmak ve ayırmak"* gibi anlamlara gelen *"hul"*, fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâleaa adı verilir.[267]

Muhâlaa'nın naslardaki başlıca dayanağı, *". . . Karı ve kocanın Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza edememelerinden korkarsanız kadının evlilikten kurtulmak için -erkeğe- bir meblağ vermesinde taraflara vebal yoktur"*[268] meâlindeki âyetle konuya ilişkin bazı hadislerdir.

Hul'a dair hadislerden biri de şudur: Sahâbeden Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın (r.a.) karısı kocasının çirkinliğinden, başka bir rivâyette kendisini dövdüğünden şikâyetle Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelir ve kocasından ayrılmayı talep eder. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) kadına mehir olarak aldığı bahçeyi Sâbit'e geri vermesini söyler; kadın, ayrıca başka mal vermeyi teklif ederse de Rasûlullah, Sâbit'ten yalnız bahçeyi geri alıp karısını boşamasını ister.[269]

Biz burada her iki mezhep arasında cereyan eden ve tespit edilen ihtilâfı ele alacağız. Öncelikle Şâfiî mezhebine göre muhâleaa mekruhtur. Çünkü eşlerin bu eyleme ihtiyaçları yoktur. Eğer eşler arasında şiddetli geçimsizlik, nafaka problemi, âdâb-ı muâşerete aykırı durumlar meydana gelirse ve hâkim aileleleri

[265] Buhârî, "Eymân",4 (No.2160).
[266] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/476-479.
[267] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 8/76; Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 204.
[268] el-Bakara 2/229.
[269] Buhârî, "Nikâh", 22 (No.5276).

bu aykırı durumlarından engellemeyip vazgeçirmese ve eşler barış yapmazlar ise bu gibi durumlarda muhâleaa *"müstehaptır."*[270]

Şâfiî mezhebine göre eğer "*hul"* talâk kelimesiyle veya talâk niyetiyle yapılmışsa buna talâk hükümleri uygulanır. Eğer talâk lafzı kullanılmadan ve sarih olarak yahut kinaye yoluyla talâka niyet edilmeden yapılan *"hul'un"* ise talâk mı yoksa fesih mi sayılacağı Şâfiî mezhebinde tartışmalıdır. Fetvaya esas olan (müftâ bih) Şâfiî'nin (*kavl-i cedid*) son görüşüdür. Şâfiî'nin bu görüşüne göre bâin talâk hükmü uygulanırken, *(kavl-i kadim)* önceki görüşüne ise fesih hükümleri uygulanır.[271] Delilleri ise şu ayet ve yukarda zikri geçen hadistir. *"Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zâlimlerin ta kendileridir."*[272]

Zâhirî mezhebine gelince muhâlaa yapan kişi için ric'i talâk meydana gelir fakat bâin boşanma gerçekleşmez. İbn Hazm bain talak ile ilgili olarak şöyle demektedir: *"Allah'ın kitabı ve Rasûlullah'ın sünnetinde gördüğümüze göre dönüşü olmayan bain talak ancak birlikte veya ayrı olarak yapılan üç boşamadır ya da cinsi münasebet gerçekleşmeden yapılan boşamadır. Bunun dışında bain talak yoktur."*[273] İbn Hazmın bu ifadesinden ona göre muhâlaanın bain talak olmadığı anlaşılmaktadır.

4.2.14. Azil

Doğum kontrolünün hükmünü tespit edebilmek için bu kontrolün hamileliği önlemeye yönelik mi? Yoksa ana rahminde mevcut olan çocuğu düşürmeye yönelik mi? olduğunun bilinmesi gerekir. İslâm hukukçuları, çocuğun oluşmasını önleme konusunda genelde olumlu bakmışlardır. Bunun için alınan tedbirlerin tarafların ve özellikle annenin rızasıyla olması durumunda bir sorun teşkil etmeyeceğini ifade ettikleri görülmektedir. Doğum kontrolü için en eski ve

[270] Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/262-277; Hin vd., *el-Fıkhü'l-Menheci*, 2/122; Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/397-401.
[271] Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, 7/496-515; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, 6*/405-421; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/262-277.
[272] el-Bakara 2/229.
[273] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/511-518.

en yaygın metot ve uygulama erkeğin cinsel ilişki sırasında menisini dışarı akıtması demek olan **(العزل)** azildir.[274]

Şâfiî mezhebi, eşin rızâsının alınması şartıyla azli dinen meşrû bir doğum kontrol yöntemi olarak kabul eder. Eşin razı olmaması durumunda ise azil işlemini mekruh kabul ederler.[275] Delil olarak ise Ebû Said el-Hudrî'nin naklettiği şu hadistir: Ebû Said şöyle demiştir: *"Biz kadınlarımızla cinsel temasta bulunuyoruz, bu hoşumuza da gidiyor. Azil konusunda ne dersiniz"? sorusuna Allâh'ın Rasûlü (s.a.s.) şu cevabı vermiştir: "Siz istediğinizi yapın. Allâh'ın yaratmak istediği şey meydana gelecektir. Bununla birlikte suyun hepsinden çocuk olmaz."*[276] Bu hadiste azlin caiz olduğu ifade edilmektedir.

İbn Hazm'a göre ise ister kadın hür olsun ister cariye olsun azil yapmak haramdır. Delil olarak ise Urve b. Zübeyr'den (r.a.) gelen şu hadistir. Peygamberimiz (s.a.s.) Kendisine "*azlin"* hükmü sorulduğunda; *"O, gizli ve'd'dir."*[277] Buyurmuştur. İbn Hazm, burada **(الوَأْدُ)** *"ve'd"* ifadesinin kız çocuğunu diri diri toprağa gömmek anlamına geldiğini söylemiştir. Ayrıca bu hadisin Kur'ân'daki *"O, diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günahı yüzünden öldürüldüğü sorulduğu zaman"*[278] âyetine işaret ettiğini ve bu itibarla azlin bir nevi kız çocuğunu diri diri toprağa gömmek anlamında olduğu kesin bir şekilde anlaşıldığını söylemiştir. Bu itibarla Zâhirî mezhebine göre azlin hükmü haramdır.[279]

Günümüz şartlarına Şâfiî mezhebine ait görüş daha isabetlidir. Çünkü günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birçok doğum kontrol yöntemi mevcuttur. Bu itibarla azil yoluyla yapılan yönteme kıyasla, sağlığa zararlı olmamak şartıyla deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek (implant) ve kondom kullanmak gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Bununla birlikte annenin hayatı söz konusu olmadıkça hamilelik gerçekleştikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle çocuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı

[274] Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*, 41.
[275] Dimyâtî, *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn,* 3/473-474.
[276] İbn Mâce, "Nikâh", 30.
[277] İbn Mâce, "Nikâh", 30.
[278] et- Tekvîr 81/8.
[279] İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr,* 9/221-222.

gerçekleşmiş olur. Maddî ya da sosyal endişelerle ceninin hayatını bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Zira Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır.*"Fakirlik endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız."*[280]

[280] el-En'âm, 6/151.

5. SONUÇ

Bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamıyla anlamak, iç yüzünü ve inceliklerini kavramak anlamındaki fıkıh ilminde, uzman olan fakihlerin, İslâm'ın genel teşrî prensibini ve makasıdu'ş-şeria'nın sağlıklı bir şekilde anlaşılıp toplumun bireyleri tarafından benimsenmesi ve hayatlarına nüfuz etmesi için göstermiş oldukları gayret, takdire değerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) *''Ümmetimin ihtilâfı rahmettir''* hadisiyle sistemleşen ve aile hukuku konularındaki görüş farklılıklarının bir zenginlik temeline dayalı olduğu anlayış, Hz. Peygamber (s.a.s.) daha hayattayken meydana gelmiştir. Çalışmamızda Şâfiî ve Zâhirî mezheplerinin aile hukuku konusundaki ihtilâflarına değinmeye çalıştık. Yani, her iki mezhep arasında mevcut farklılıklara, meselelere bakış açılarına değindik.

Hadislerin bir kısmının, bazı fıkıh alimlerine ulaşırken, bazılarına ulaşmaması mezhepler arası görülen ihtilâfların sebeplerindedir. Örneğin bir konu hakkında birden fazla hadisin mevcut olması sonucu ve hadisler arasında çatışma (teâruz) olması nedeniyle birçok meselede ihtilâf gözlemlenmektedir. Şöyle ki, aynı fıkhî mesele ile ilgili olarak Şâfiîler, bir hadisi delil olarak gösterirken, Zâhirîler başka bir hadisi delil olarak göstermektedirler. Ayrıca müşterek (farklı anlamlara gelen) lafızların anlaşılmasıyla ilgili ortaya çıkan ihtilâflar da Bu nedenler arasındadır. Sayılabilecek daha birçok ihtilâf nedeninin aile hukukuna yansımasının bir sonucu olarak çalışmamızda, Şâfiîler ve Zâhirîlerin aile hukukundaki ihtilâflarına değindik.

Ailenin öneminin arttığı ve aile hukuku konusunda yeni sorunların meydana geldiği günümüzde gerek kanun yapıcıların gerekse de bireysel olayları değerlendirecek müftülerin toplum düzenini ve hukuk emniyetini sağlama açısından tüm mezheplerin bıraktığı mirastan haberdar olmaları ve bunlardan istifade etmeleri gerekmektedir. Bu da mukayeseli çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda Şâfiî mezhebi ile Zâhirî mezhebi arasında yapılacak mukayeseler de önemlidir.

Şâfiî ve Zâhirî kaynaklarında aile hukuku konuları delillere dayalı olarak geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bazı meselelerle ilgili olarak doğrundan bir nass

bulunmaması sebebiyle her iki mezhep arasında bazı meselelerde ihtilâfın bulunması normaldir. Buna mukabil nass bulunan bazı konularda da, ilgili nassın subût ve delâlet yönünden yorumlanmasından kaynaklanan bazı ictihat farklılıkların olması kaçınılmazdır. Bu incelememizde her iki hususla ilgili 30 konu tespit edilmiştir. Söz gelimi, Şâfiî ve Zâhirî mezhebi, evlenen kişinin mehri hemen peşin olarak vermesi veya erteleme konusundaki ihtilâfta her iki mezhebin belli asıllardan hareketle yaptıkları ictihada göre hüküm belirlenmiştir. Buna karşın, Zıhâr konusunda ayette geçen *(Anne)* lafzının dikkate alınıp alınmayacağı konusundaki ihtilâf ise konuya dair mevcut nassın yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmamızda ele aldığımız konularda Zâhirî mezhebinin Şâfiî mezhebinden daha ziyade nasların zâhir manalarını delil olarak kullandığı görülmüştür. Ayrıca usûlde metotların farklı olması ve delillerin değerlendirilme biçimi aile hukukunun bazı meselelerinde iki mezhep arasında görüş ayrılığının oluşmasına sebep olmuştur. Örnek olarak Zâhirî mezhebi evliliğin genel anlamda farz olma hususunu nassın zahirini delil olarak gündeme getirirken, Şâfiî mezhebi nakli delil ile birlikte aklî delile müracaatla evliliğin hükmünü evlenen kişinin durumuna göre farz, sünnet, haram ve mekruh hükmüne bağlamıştır.

Aile hukuku alanı geniş bir perspektife sahiptir. Mezhepler arasında ve hatta bir mezhep içinde birçok meselede İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılıkları söz konusudur. Mezheplerin ulaşmaya çalıştığı sonuçlar, Kur'an ve Sünnet eksenli olup ictihadi konularda isabet ve İslâm dinine hizmet etme gayesi taşımaktadır. Mezheplerin, meseleleri izaha çalışırken, varmış oldukları farklı sonuçlar ve oluşan ihtilâflar, İslâm toplumu için ancak rahmet olmalıdır. Bu sebeple, aile hukuku alanında mukayeseli akademik çalışmaların sürdürülmesi, yeni toplumsal gelişme ve ihtiyaçlarda bu görüşlerin dikkate alınması elzemdir. Bu alanla ilgili çalışmaların teşvik edilmesini ve istifadeye sunulması için yayımlanmasını öneriyoruz.

KAYNAKÇA

Abbâsî, Mahmoud Amin Mohammed. *Günümüz Mali İşlemlerinin Şâfiî mezhebindeki Hükümleri*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin. *Ahvalı şahsiyye*. 1 Cilt. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 1. Basım, 2020.

Acar, H. İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aktepe, İshâk Emin. "İmâm Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1 (30 Haziran 2008), 235-238. https://dergipark. org. tr/en/pub/htd/issue/41482/501345

Alı, Husseın. *İslâm Aile Hukukunda nikâh akdinin feshi*. Ankara: Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Apaydın, H. Yunus. "İbn Hazm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/39-52. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Apaydın, H. Yunus. "Şahit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/278-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Apaydın, H. Yunus. "Velâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/15-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Apaydın, H. Yunus. "Zâhirîyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/93-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Apaydın, H. Yunus. "Kurtubalı Zâhir Fakih İbn Hazm'ın Şer'î Hükümleri Tasnifi: Merâtibu'ş-şerîa". *İstem* 14 (01 Aralık 2009) , 107-119. https://dergipark. org. tr/tr/pub/istem/issue/26541/279429

Araz, Yunus. *İmâm Şâfiî'nin Seyahatleri Ve Fıkıh Anlayışındaki Değişim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Arpa, Abdulmuttalip. "Zâhirîlik ve Mecâz: İbn Hazm Örneği". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/25 (15 Haziran 2012), 43-67. https://doi. org/10. 17335/suifd. 80771

Aslan, Mahsum. Şâfiîler'de Mezhep İçi İhtilâf, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2022.

Aslan, Mehmet Selim*"İslâm Aile Hukuku"*. Bursa: Emin Yayınları, 2017.

Atar, Fahrettin. "Muhâleaa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Aybakan, Bilal. "Şâfiî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Aydın, Mehmet Âkif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Bardakoğlu, Ali. "Fesih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/427-436. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Bayraktutar, Muammer. *İmâm Şâfiî'de Lafza Bağlı Hadis/Sünnet Yorumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *Menakıbu'ş-Şâfiî*. Kahire: Darü-l el türas, 1971.

Beyhaḳî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyin b. ʿAlî el-Ḫüsrevcirdî el-. *es-Sunenu'l-Kubrâ*. thk. Muḥammed ʿAbdulḳâdir ʿAtâ. 11 Cilt. Beyrut: Daru kutubu-l ilmiyye, 3. Basım, 1424/2003.

Buhârî, Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. İsmâʿîl b. İbrâhîm el-Buhârî el-*Sâhîhu'l-Buḫârî*. thk. Muṣṭafa Dîb el-Buġâ. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Keṯîr; Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.

Cemâleddin el-Kâsımî, Muhammed. *Mehâsinü't-te'vîl*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, 1376/1957.

Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân.* thk. Muhammed es-Sadık Kahmavî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1992.

Cüveynî, İmâmül haremeyn. *Nihayetü'l matlab fi dirayeti'l-Mezheb*. 12 Cilt. Cidde: Darü'l minhac, 1428.

Dimyâtî, Ebûbekir, Osman b. Muhammed. *İ'ânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethu'l-muîn.* Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417/1997.

Doğanay, Ramazan. *Hadis Usulü Açısından Şeybani İle Şâfiî'nin Mukayesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Döndüren, Hamdi. "Îlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Duman, Soner. "Türkiye'de Şâfiî Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/24 (19 Eylül 2017), 359-381. https://dergipark. org. tr/tr/pub/talid/issue/47055/591691.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza. "*Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc. "*Beyrût: Dâru'l-Fikr1404/1984.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eşʿaṯ es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muḥammed Muḥyiddîn ʿAbdulḥamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAṣriyye, B. y. , ts.

Ebû Gudde, Abdulfettah. *İslâm'da Tartışma Âdâbı*. Ankara: Takdim Yayınları, 1. Basım, 2020.

Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 7. basım. , 2019.

Ergüven, Şahabettin. "Zâhirîliğin Büyük İmâmı İbn Hazm: Hayatı ve Eserleri". *İslâmî İlimler Dergisi* III/1, Fıkıh sayısı (2008), 175-198. http://ktp2. isam org.tr/detayilhmklzt. php?navdil=tr&midno=12641250&Dergivalkod=0353

Fakih Yûsuf, Yûsuf b. Ahmed b. Osman. *Tefsîrü's-semerâti'l-yâni'a ve'lahkâmi'l-vâdihati'l-kâti'a.* 5 Cilt. Saada: Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, 1423/2002.

Hamurli, Mustafa. "Örnekler Bağlamında Bazı Ayetlerin İhtilâfları ve Giderme Yolları". *Harran İlahiyat Dergisi* 47 (15 Haziran 2022), 42-63. https://doi. org/10. 30623/hij. 1057131.

Hin, Mustafa el vd. *el-Fıkhü'l-Menheci*. 3 Cilt. Beyrut- Dımeşk: Daru'l kalem- ed Dar el- Şamiyye, 1426.

Itr, Nûreddîn. "Dâvûd ez-"Zâhirî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/49-50. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

İbn ʿAbdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b.ʿAbdillâh b. Muḥammed. *el-Kâfî fî Fıḳhi Ehli'l-Medîne*. thk. Muḥammed Muḥammed ʾAḥîd. 2 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Riyâḍi'l-Ḥadîṯe, 1400/1980.

İbn 'Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah. *Ahkâmü'l-Kur'ân.* thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l- 'İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.

İbn Hacer, Ebû Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer,el Heytemî es-Sa'dî. "*Tuhfetü'l-Muhtâc fî şerhi'l Minhâc. "* Tsh. Heyet Mısır: el-Mektebetü'tTicâriyyetü'l-Kübrâ, 1357/1983.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. 12 Cilt. Lübnan: Daru'l kütübü-l ilmiyye, 1. Basım, 2010.

İbn Hişâm en-Nahvî, Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf. *Müġi'l-lebîb 'an kütübi'l-a'arîb.* thk. Abdüllatif Muhammed el-Hatîb. 6 Cilt. Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sakafe ve'l-Fünûn ve'l-Edeb, 1423/2002

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Menakıbu'l-İmâm eş-Şâfiî*. Riyad: Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî,1992.

İbn Mâce, Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Ḳazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk.Şuʿayb el-ʾArnaʾûṭ. 5 Cilt. b. y. : Dâru'-r-Risâleti'l-ʿÂlemiyye, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrib el-Efrîkî el-Mısrî. *Lisânu'l-'Arab,* Dâru Sâdır, Beyrut ts. 1414/1993.

Kaşıkçı, Osman. "Radâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/384-386. İstanbul:TDV Yayınları, 2007.

Karaman, Hayreddin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Karapınar, Fikret. “Rivâyetlerde İşârî Yorum”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/2 (30 Aralık 2007), 89-104. https://dergipark. org. tr/tr/pub/htd/issue/41542/501926

Kaya, Hüsamettin - Bilen, Mehmet. “Zahirî Mezhebi Perspektifinde Cerh ve Ta’dil Meseleleri”. *Artuklu Akademi* 10/1 (26 Haziran 2023), 59-77. https://doi. org/10. 34247/artukluakademi. 1182921

Kaya, Remzi. “Ehl-i Kitap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/516-519. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kâmil, Kevser. Salim Öğüt, Ali. “Çok Evlilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 8/365-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Köse, Saffet. *"İslâm Hukuku El Kitabı”*. Ankara: Grafiker yayınları, 2019.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir. *el-Câmi’ li ahkâmü’l-Kur’ân*. thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 200.

Mâlik b. Enes, Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvaṭṭâʾ*. thk. Muḥammed Muṣṭafâ el-ʾAʿẓamî. 8 Cilt. Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sulṭân, 1. Basım, 1425/2004.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li ta‘lîli’l-Muḫtâr*, nşr. Halid Abdurrahman el-Akk, Dördüncü Baskı, Dârü’l-Ma‘rife, Beyrut 2007.

Muhammed, Ebû Zehra. *İmâm Şâfiî*. Ankara: DİB, 1969.

Nas, Taha. *İmâm Şâfiî’ye Göre Sahâbe Kavlinin Kaynak Değeri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muḥyiddîn Yaḥyâ b. Şeref en-. *Minhâcu’t-Ṭâlibîn*. 1 Cilt. Dımaşk: Daru’l Feyha, 1. Basım, 2013.

Oğuzhan, Tan. “Kökeni Oluşumu ve Algılanışı Bakımından İbn Hazm Öncesinde lik”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (01 Ağustos 2010), 137-166. https://doi. org/10. 1501/Ilhfak_0000001038

Özdaş, Haşim. “Nisâ Sûresi 3. Âyetinin Dörtten Fazla Evliliğe Delâleti Meselesi Üzerine Bir İnceleme”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/48 (2020), 429-454.

Öztürk, Eyüp. "İslâm Hukukuna Göre Hırsızlık: Mezhebi Örneği". *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 10 (31 Ekim 2022), 110-121. https://doi. org/10. 53336/rumeli. 1132762

Özüdoğru, Bekir. "Kemaleddin İbnü'l-Hümâm'ın Rivâyetlerin İsnadına Yönelik Değerlendirmeleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/3 (31 Aralık2017), 125-155. https://dergipark. org. tr/tr/pub/daad/issue/37794/478321

Parlak, Ali. " Te'vil Geleneği ve Dil Tasavvuru". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 13/2 (01 Haziran 2013), 189-215. https://dergipark. org. tr/tr/pub/cuilah/issue/4185/54899

Razi, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. *Menakıbu'l-İmâm eş-Şâfiî*. Kahire: Mektebetü'l Küllîyati'l-Ezheriyye, 1986.

Sizgen, İbrahim. "Şâfi'î Mezhebinin Teşekkül Evreleri". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 125-154.

Sübkî, Ebû Nasr Tâcuddîn Abdulvehhâb b. 'Alî. Tabakâtu'ş-Şâfi'iyyeti'lkubrâ, thk. Mahmûd M. et-Tanâhî. Hicr: b.y., 1413/1993.

Şâfiî, Ebû ʿAbdillâh Muḥammed b. İdrîs b. ʿAbbâs eş-Şâfiî. *el-Umm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1410/1990.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *"er-Risâle,"* thk. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1358/1939.

Şirbînî, Hatîb eş-. *Muğni'l-Muhtâc*. 3 Cilt. Mısır: Mektebetü ve matbaatu Mustafa el Babi el Halebi, B. y. , 1958.

Ustaoğlu, Zehra Betül. " Selefî Din Yorumu Sempozyum Tanıtımı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/54 (15 Haziran 2018), 177-182. https://doi. org/10. 15370/maruifd. 452192

Ünver, Ahmet Numan. *Kuduri'nin Tecrid Adlı Eserinde Hanefiler Ve Şâfiîlerin Nasslara Dayalı İhtilâfları -Kitabü'n-Nikâh Çerçevesinde*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Yaman, Ahmet. "Zıhâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yaran, Rahmi. “Düğün (İslâm’da Düğün)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/15-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Yavuz, Yusuf Şevki. “İbn Hazm (İtikadî Görüşleri)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/52-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Yıldırım, Mustafa. “Nisa Suresi 3. Âyet Bağlamında Çok Eşlilik Meselesi”. *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı.* 533-546. İzmir, 2012.

Yıldız, Rifat. “Fıkhî Eleştiri Bağlamında İbn Abdülber’in leri Eleştirisi”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/İDEKTA (31 Temmuz 2021), 149-160. https://doi. org/10. 18506/anemon. 906702

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sedat KILIÇ

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hakkari Üniversitesi

Yabancı Diller : Arapça

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

İLETİŞİM

E-Posta Adresi:

Tarih: 28/08/2023